

**TUNTEIDEN SÄÄTELYN SIIRTYMINEN VANHEMMILTA
LAPSILLE PERHEVUOROVAIKUTUKSEN VÄLITYKSELLÄ**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
Psykologian laitos
PL 35
40014 Jyväskylän yliopisto

Anni Tirkkonen
Pro Gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Psykologian laitos
Lokakuu 2002

Tunteiden säätelyn siirtyminen vanhemmilta lapsille perhevuorovaikutuksen välityksellä

Tekijä: Anni Tirkkonen

Ohjaaja: PsT Marja Kokkonen

Tieteenala: psykologia

Julkaisuaika: syksy 2002

Julkaisupaikka: Jyväskylän yliopisto

Sivuja 41, liitteitä 2

Tiivistelmä

Tunteiden säätelyn tiedetään olevan yhteydessä persoonallisuuden lisäksi erilaisiin tilannesidonnaisiin ja sosiaalisiin tekijöihin. Kuitenkaan tunteiden säätelyn sosiaalista periytymistä vanhemmilta lapsille ei ole suoranaisesti tutkittu. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli ensinnäkin selvittää, onko vanhempien kognitiivinen tunteiden säätely (ikävien tunnekokemusten märehdiminen, tunneilmajujen ehkäiseminen, vihamielisyyden ja aggressiivisuuden ehkäiseminen, ei-aggressiivisten impulssien ehkäiseminen) yhteydessä heidän 8-13-vuotiaiden lastensa vastaavanlaiseen tunteiden säätelyyn. Toisaalta tarkoituksena oli myös tutkia, missä määrin nämä yhteydet välittyvät perhevuorovaikutuksen (emotionaalinen läsnäolo, vuorovaikutuksen ilmapiiri) kautta. Lisäksi selvitettiin sukupuolten ja eri ikäryhmien välillä ilmeneviä eroja tutkituissa muuttujissa. Tutkimus oli osa Jyväskylän yliopistossa toteutettua Emootion ja käyttäytymisen säätelyn tutkimusta, joka kuuluu Ihmisen kehitys ja sen riskitekijät -huippututkimusohjelmaan. Otokseen kuului 109 perhettä (96 naista, 89 miestä, 49 tyttöä, 61 poikaa). Tietoa kerättiin kyselylomakkein ja havainnoimalla vuosien 1997 ja 1999 aikana. Saatua tietoa analysoitiin LISREL -polkuanalyysin, Pearsonin tulomomentti korrelaatiokertoimien sekä riippumattomien otosten t-testien avulla. Tulokset osoittivat, että vanhempien kognitiiviset tunteiden säätelykeinot olivat samansuuntaisia lasten vastaavien säätelykeinojen kanssa sekä suoraan että perhevuorovaikutuksen välityksellä. Isien tunteiden säätely vaikutti olevan

huomattavasti moninaisemmin yhteydessä lasten tunteiden säätelyyn, mikä kuvastanee laadullisia eroja isä-lapsi ja äiti-lapsi suhteiden välillä. Myös äitien ja isien erilaiset roolit perheessä näkyivät tunteiden säätelyn alueella: äitien kohdalla tunne-elämän osittainen säätelemättömyys ja isien kohdalla tunne-elämän sääteleminen näyttäisivät olevan eduksi lasten kehittyville tunteiden säätelytaidoille. Sukupuolten välillä todetut tunteiden säätelyn erot olivat samansuuntaisia aiemman kirjallisuuden kanssa, ja nämä sukupuolierot näyttäisivät kehittyvän lasten ollessa 10 vuotta ja vanhempia.

Avainsanat: tunteiden säätely, perhevuorovaikutus, sosialisatio, LISREL, välittäjä

JOHDANTO

Tunne voi antaa energiaa, motivoida ja johtaa tilanteeseen nähden sopivaa toimintaa, mutta sen kyky toimia näin riippuu niistä lukuisista prosesseista, joiden avulla tunteita säädellään (Thompson, 1990). Tunteiden säätely (engl. 'emotion regulation') on siis taito, joka tarjoaa joustavuutta (ennemmin kuin stereotyyppisyyttä) käyttäytymiseen pohjautuvissa prosesseissa, joita tunteet motivoivat. Tunteiden säätely myös mahdollistaa nopean ja tehokkaan reagoinnin olotilojen muutoksiin säilyttäen sisäisen viriämisen kuitenkin samanaikaisesti toiminnan mahdollistavissa rajoissa. Vaikka tunteiden ilmaiseminen ja sääteleminen ovat yksilön hyvinvoinnin kannalta olennaisia taitoja, alkoi tunteiden säätelyn tutkimus kansainvälisesti vasta 1980-luvulla. Tämän jälkeen aihe on noussut suosituksi psykologisen tutkimuksen kohteeksi (Gross, 1999). Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, onko vanhempien tiedollinen tunteiden säätely yhteydessä heidän lastensa tiedolliseen tunteiden säätelyyn, ja toimiiko perhevuorovaikutus tätä yhteyttä välittävänä tekijänä.

Tunteet voidaan käsittää jaksottaisina, suhteellisen lyhyt-aikaisina, biologispohjaisina havaitsemisen muotoina, kokemuksina, fysiologiana, toimintana ja kommunikaationa, joita tapahtuu reaktioina tietyille fyysisille ja sosiaalisille haasteille ja mahdollisuuksille (Keltner & Gross, 1999). Tunteiden säätely puolestaan viittaa ulkoisiin ja sisäisiin prosesseihin, joiden avulla tarkkaillaan, arvioidaan ja muunnellaan tunneperäisten reaktioiden ilmestymistä, voimakkuutta sekä kestoja (Thompson, 1994). Tällainen säätely voi olla automaattista tai kontrolloitua, tietoista tai tiedostamatonta (Gross, 1999). Eisenberg, Fabes, Guthrie ja Reiser (2000) esittävät, että tunteiden säätely saavutetaan usein tarkkaavaisuuden ja tilanteen tulkintaan vaikuttavien kognitioiden yritteliään hallinnan (engl. 'effortful control') kautta, kuten myös neurofysiologisten prosessien välityksellä. Tunteiden säätely voi kohdistua omakohtaiseen tunnekokemukseen, tunteisiin liittyvään käyttäytymiseen tai tunteita herättävään tilanteeseen (Eisenberg, 1996). Tunteiden säätely edellyttää, että yksilö kykenee määrittämään tilanteen vaatimukset ja pystyy vastaamaan niihin joustavasti ja mukautuen (Walden & Smith, 1997). Puutteellinen tunteiden säätely on kuvattu vaikeutena säädellä sekä tunnekokemusta että tunteen ilmaisua kontekstin vaatimuksiin

nähdessä, sekä vaikeutena säädellä tunteen viriämisen vaikutusta ajatusten organisointiin ja laatuun, toimintoihin ja vuorovaikutukseen (Cole, Michael & Teti, 1994).

Ihmiset käyttävät laajaa hallintakeinojen valikoimaa epämiellyttävien tunteiden heikentämiseen tai miellyttävien tunteiden voimistamiseen. Yleisin tunteiden säätelystrategioiden luokitus on Parkinsonin ja Totterdellin (1999) luokitus, jossa he yksilöivät 162 strategiaa, jotka lopulta jakautuvat kahteen pääryhmään: tiedollisiin (kognitiivisiin) ja käyttäytymiseen pohjautuviin (behavioraalisiin) strategioihin. Tiedolliset strategiat ovat ongelman/kielteisen tunteen ajattelemisen välttämistä esimerkiksi ajattelemalla jotain muuta, tai tilanteen uudelleenarviointia. Käyttäytymisstrategiat ovat ongelman/kielteisen tunteen välttämistä, esimerkiksi tekemällä jotain muuta tai kysymällä muilta neuvoa. Liikunnan (behavioraalinen strategia) on arvioitu olevan tehokkain tapa säädellä tunteita, ja myös useat kognitiiviset strategiat ovat osoittautuneet onnistuneiksi tunteiden säätelykeinoiksi (Thayer, Newman & McClain, 1994). Strategioiden toimivuuden tutkimisen alueella on kuitenkin erimielisyyttä siitä, mitkä olisivat ne periaatteet joiden mukaan päätetään, minkä tyyppinen tunteiden hallinta on enemmän tai vähemmän pätevää. Osaksi tämä johtuu siitä, että tunteet ja yritykset hallita niitä pohjautuvat sosiaalisiin konteksteihin, ja mikä on sopivaa yhdessä tilanteessa ei välttämättä auta toisessa tilanteessa (Underwood, 1997). Thompson ja Calkins (1996) ovat todenneet, että monissa olosuhteissa ei ole edes olemassa yhtä ihanteellista tunteiden säätelyn tapaa. Yritykset säädellä tunteita saavat aikaan sekä tyydyttäviä että epätydyttäviä lopputuloksia, kun samanaikaisesti yritetään hallita omaa tunneviriamistä ja toteuttaa muita tilanteeseen olennaisesti liittyviä tavoitteita (Thompson & Calkins, 1996).

Tunteiden säätelystrategioissa ilmenee eroja iän ja kehittymisen myötä. Yleisimmin kuvatut vauvojen käyttämät tunteiden säätelyn tyypit sisältävät monia strategioita, jotka vaativat hoitajien tekemän aloitteen tai ainakin hoitajan aktiivista roolia. Monia vanhempien lasten käyttämiä strategioita voidaan kuvata enemmän yksilön sisäisiksi kuin ihmisten välisiksi. Täten vaihto muiden toimeenpanemista (sosiaalisista/ympäristöllisistä) enemmän itse käynnistettyihin (yksilöllisiin) tunteiden säätelyn strategioihin tapahtuu kehityksen myötä varhaisten elinvuosien aikana (Walden & Smith, 1997). Tunteiden säätelystrategioiden käytön muuttumisesta iän myötä tiedetään, että vanhemmat lapset kykenevät luottamaan enemmän kognitiivisiin strategioihin (Walden & Smith, 1997), ja myös näiden kognitiivisten tunteiden

säätelyyn käytettävien kykyjen on todettu kehittyvän iän myötä (Eisenberg & Fabes, 1992). Kognitiivinen kehittyminen mahdollistaa kokemukseen pohjautuvan sosiaalisten tilanteiden arvioinnin, kun lapsella lisääntyy ymmärrys siitä, että käytetyt keinot ovat yhteydessä lopputulokseen ja kun sosiaaliset odotukset sekä tehokkaammat muistitaidot kehittyvät (Thompson, 1990). Myös Cicchetti, Ackerman ja Izard (1995) korostavat kognitiivisten prosessien lisääntyvää vaikutusta tunteiden säätelyn kehityksen edetessä. He viittaavat useisiin aiempiin tutkimuksiin, joissa tunnejärjestelmän ja kognitiivisen järjestelmän on todettu toimivan sekä keskenään yhteistyössä että itsenäisesti. Tämä itsenäisyys on suurinta varhaisessa lapsuudessa, ja vähenee ajan myötä yhteistyön lisääntyessä.

Aikuisaineistolla tehdyissä tutkimuksissa tunteiden säätelyn on havaittu olevan suurempaa vanhemmilla aikuisilla kuin keski-ikäisillä tai nuoremmilla aikuisilla (Lawton, Kleban, Rajapogal & Dean, 1992). Heidän huomattiin myös ehkäisevän tunteitaan nuorempia enemmän (McConatha, Lightner & Deaner, 1994).

Myös sukupuolten välillä on tunteiden säätelystrategioiden käytössä havaittu eroja. Naiset käyttävät useammin ja onnistuneemmin strategioita, jotka tukeutuvat sosiaaliseen vuorovaikutukseen, kun taas miehet todennäköisesti käyttävät ja huomaavat tehokkaaksi strategiat, jotka ovat vähemmän sosiaalisia, kuten nautinnon etsiminen tai mielialaan vaikuttavien aineiden nauttiminen (Larsen, 2000; Thayer ym., 1994). Naiset ilmaisevat tunteitaan enemmän kuin miehet, vaikka he eivät raportoi kokevansa tunteita miehiä enempää (Kring & Gordon, 1998). Tätä tukee Grossin ja Johnin (1998) tutkimus, jonka mukaan miehet peittävät tunteitaan enemmän kuin naiset, mikä tarkoittaa ilmaisullista eroa, ei kokemuksellista eroa miesten ja naisten välillä. Miehet myös näyttävät raportoivan vihamielisyyden tai aggression ehkäisemistä ja emotionaalisesti kuohuttavien tilanteiden märehmistä enemmän kuin naiset (McConatha ym., 1994). Tästä on kuitenkin myös päinvastaisia tutkimustuloksia, sillä Thayerin ym. (1994) mukaan mielialan säätelystrategioiden käytössä esiintyvät sukupuolten väliset erot puhuvat sen puolesta, että naiset märehivät kielteisiä tunteitaan miehiä enemmän.

Tunteiden säätelyn tiedetään olevan yhteydessä persoonallisuuteen sekä erilaisiin tilannesidonnaisiin ja sosiaalisiin tekijöihin. Tunteiden säätelyn biologista periytyvyyttä tutkittaessa on havaittu, että temperamentilla, mukaan lukien temperamentaalisella tunteellisuudella tai säätelyllä, on sekä biologisia että kokemuksellisia taustoja (Rothbart & Bates, 1998). Temperamentilla tarkoitetaan yksilöllisiä eroja tunteisiin ja

tarkkaavaisuuteen liittyvässä sekä motorisessa reaktiivisuudessa ja itsesäätelyssä (Rothbart & Bates, 1998). Temperamentaalisen reaktiivisuuden on kuvattu olevan tunnepohjaisten reaktioiden ilmaisun aloittamiseen, kestoon ja voimakkuuteen liittyviä seikkoja, ja vaihtelua viriämisessä ja ylistimuloinnista ahdistumisessa, aktiivisuudessa ja tarkkaavaisuudessa (Rothbart & Bates, 1998). Walden ja Smith (1997) toteavatkin, että reaktiivisuus viittaa yksilöllisiin eroihin tunnekokemuksen viriämiskynnyksessä ja voimakkuudessa, kun taas säätely viittaa tämän viriämisen muuntelemiseen. Näin ollen temperamentti ja tunteiden säätely kulkevat käsi kädessä. Ja näyttäisi siltä, että temperamenttaaliset erot tunteiden säätelyssä eivät katoa lapsuudesta aikuisuuteen siirryttäessä (Larsen, 2000).

Persoonallisuuden yhteyksiä tunteiden säätelyyn tutkinut Kokkonen (2001) havaitsi, että ns. viiden suuren persoonallisuuden piirteen yhteydet kognitiivisten säätelystrategioiden käyttöön olivat aikuisilla enimmäkseen epäsuoria, vallitsevan mielialan ja sen kognitiivisen arvioinnin välittämiä sekä sukupuolesta riippuvaisia. Persoonallisuuden piirteistä ulospäinsuuntautuneisuus ennusti molemmilla sukupuolilla suurempaa tukeutumista emotionaaliseen sosiaaliseen tukeen sekä vähäisempää emotionaalista epävakautta, kun taas neuroottisuus johti runsaampaan epävakauteen. Myös useissa muissa tutkimuksissa persoonallisuuden piirteistä ulospäinsuuntautuneisuuden on huomattu olevan yhteydessä tunteiden ilmaisullisuuteen (kts. Kring & Gordon, 1998). Tobin, Graziano, Vanman ja Tassinari (2000) ovat niin ikään tutkimuksissaan havainneet persoonallisuuden piirteistä sovinnollisuuden olevan yhteydessä voimakkaampien tunteiden kokemiseen. Aikuisten persoonallisuuden piirteiden (esim. lämpö/ystävällisyys, tunnetasapaino, ulos- tai sisäänpäinsuuntautuneisuus) kuten myös lapsuuden persoonallisuuden ulottuvuuksien (esim. hallitseva mieliala, lähestyminen/vetäytyminen, reaktiokynnys) tutkiminen osoittaakin Thompsonin (1990) mukaan, että yksilölliset erot tunteiden säätelyssä ovat persoonallisuuden rakenteen ydinosa.

Vaikka taipumuksella kokea ja säädellä tunteita tietyllä tavalla näyttäisi olevan geneettistä perustaa, painottavat useat tutkijat myös sosiaalisen vuorovaikutuksen roolia tunteiden säätelyssä (ks. Underwood, 1997). Calkinsin (1994) mukaan biologiset, käyttäytymiseen liittyvät ja kognitiiviset tekijät ovat tärkeässä roolissa tunteiden säätelytaitojen ilmenemisessä, mutta niihin vaikuttavat myös lukuisat ulkoiset tekijät. Esimerkiksi varhaisten vuorovaikutussuhteiden luonne huoltajien kanssa voi muotoilla

sekä vauvan kognitiivista tulkintaa annetusta tunteista herättävästä tilanteesta että ilmaistuja tunteita, jotka liittyvät näihin tilanteisiin. Itsesäätelyn kehittyminen näyttäisikin liittyvän sekä vauvan omaan kapasiteettiin hyödyntää säätelystrategioita että vanhempien herkkyyteen vauvan säätelyn tarpeita kohtaan. Tässä yhteydessä puhutaankin paljon kiintymyssuhteiden merkityksestä (Calkins, 1994; Cassidy, 1994).

Varhaiset sosiaaliset vuorovaikutukset johtavat ensimmäisten ihmisiä ja heidän kykyjään koskevien odotusten kehittymiseen. Tunneperhaisen kiintymyksen kasvu hoitajiin syntyy näiden toisia koskevien odotusten pohjalta vauvan ensimmäisen elinvuoden aikana (Thompson, 1998). Useat tutkimukset lasten, nuorten ja aikuisten parissa ovat selvästi erottaneet kolme kiintymystyyliä: turvallinen, välttelevä ja ahdistunut-epävakaa (kts. Mikulincer, Orbach & Iavnieli, 1998). Turvallisesti kiintyneet lapset pystyvät käyttämään vanhempiaan tehokkaasti apuna tunteidensa säätelyssä, ja turvalliseen kiintymiseen yhteydessä oleva vanhemmuus on edelleen yhteydessä toimivien tunteiden säätelytaitojen kehittymiseen lapsilla (kts. Contreras, Kerns, Weimer, Gentzler & Tomich, 2000). Lisäksi turvallinen kiintymisen näyttäisi olevan yhteydessä rakentavien hallintakeinojen käyttöön (Mikulincer ym., 1998). Laajasti katsottuna turvallinen kiintymys edesauttaa muun muassa kognitiivista pätevyyttä, tutkimistaitoja, tunteiden säätelyä ja viestintätapaa turvallisen kiintymyssuhteen välityksellä lapselle kehittyvän itseluottamuksen, aloitteellisuuden, egon toimintojen ja muiden laajempien persoonallisuuden prosessien kautta (Thompson, 1999).

Myös tunteiden säätelyn kehittyminen on pitkälti integroitu sosiaalisiin suhteisiin. Tämä johtuu osin suorasta ja epäsuorasta tavasta, joilla ihmiset yrittävät hallita toisten tunteita, mutta myös läheisten ihmissuhteiden luomista sosiaalisista odotuksista, sekä tuesta ja kognitiivisista tulkinnoista, joita tällaiset suhteet tarjoavat (Thompson, 1994). Näin ollen tunteiden säätely kehittyy yksilön sosiaalisen ryhmän yhteydessä enemmän kuin pelkästään yksilössä. Myös sosiaalisella oppimisella on osansa tunteiden säätelyn kehittämisessä. Sosialisoituneiden prosessien kautta tunnekokemusta valvotaan ja tulkitaan tavoilla, jotka ovat kulttuurin kanssa yhdenmukaisia. Osa tätä sosialisointiprosessia on tunnekokemusten ja tunteiden ilmaisun säätelytaidon hankkiminen, joka on yhdenmukainen kulttuuristen odotusten kanssa (Thompson, Flood & Lundqvist, 1995). Toisaalta sosiaalisen oppimisen kautta tunteet saattavat liittyä myös kulttuurissa hyväksytyistä poikkeaviin kognitiivisiin strategioihin ja toimintastrategioihin (Cicchetti, ym., 1995). Oppiminen voi siis kokemusten ja

biologisen kehittymisen myötä muuttaa tunteiden säätelyn mukautuvaa mekanismia peittäen alleen kaiken temperamentaalisen vaikutuksen (Lawton ym., 1992).

Tunteiden säätelyn kehittymisen jatkumisesta myöhemmin elämässä tiedetään, että ensimmäisten vuosien kokemukset muovaavat lapsen tapaa hallita tunteitaan ja käyttäytymistään (Pulkinen, 1994a). Nämä prosessit ovat kouluikään mennessä jo pitkälle vakiintuneita. Pulkinen (1994a) esittää aiempien tutkimustulostensa perusteella, että vaikka suhtautumistavoissa tunteita herättäviin tilanteisiin onkin vaihtelua tilanteesta toiseen, on käyttäytymisessä myös jatkuvuutta kahdeksan vuoden iästä 14 ja 20 vuoden ikään asti. Lisäksi tunteiden säätelyn jatkuvuutta selvitettäessä on havaittu, että 1) tunteiden säätely on pysyvä yksilöllinen eroavaisuus, jossa on jonkin verran tilannekohtaista vaihtelua (Walden & Smith, 1997), 2) yksilölliset erot tunteiden säätelyssä muotoutuvat persoonallisuuden piirteiksi (Cole ym., 1994) ja 3) toimivimmiksi todetut tunteiden säätelystrategiat yleistyvät (Thompson ym., 1995).

Tunteiden säätelyn siirtymistä tai sosiaalista periytymistä vanhemmilta lapsille ei ole suoranaisesti tutkittu. Mahdollinen yhteyttä välittävä tekijä, joka on todettu useissa tutkimuksissa tärkeäksi vaikuttavaksi tekijäksi yleisen ilmaisullisen käyttäytymisen kehittämisessä on perheen sosialisatio (Kring & Gordon, 1998). Tunteita ilmaisevat ihmiset kertovat tulevansa paljon tunteita ilmaisevista perhepiireistä (Halberstadt, 1986; Kring & Gordon, 1998). Mekanismi, jonka välityksellä lapset omaksuvat perheenjäsentensä kanssa samanlaiset tunteiden ilmaisun tavat, on epäselvä, mutta useiden erilaisten sosialisatioprosessien (esim. mallioppiminen, leimautuminen ja vahvistaminen) on arveltu toimivan näiden tapojen välittäjinä (Kring & Gordon, 1998). Sosialisatiotoimenpiteillä opetetaan lapselle, kuinka nimetä ja tulkita tunteita, milloin tunteiden ilmaisu on sopivaa, ja kuinka hallita tunteiden heräämistä (Shipman & Zeman, 2001). Eisenberg ym. (2001) totesivat, että vanhempien (ensisijaisesti äitien) taholta tuleva tunteista keskusteleminen, lämmin vanhemmuus ja myönteiset tunteet vuorovaikutuksessa heidän lastensa kanssa olivat yhteydessä lasten vähemmän tunneilmaisun säätelyyn tai ulkoistavan ongelmakäyttäytymisen vähyyteen.

Tutkimustulosten mukaan pojat ja tytöt saattavat saada erilaisia viestejä siitä, millaiset tunteiden säätelyn tyypit ovat hyväksyttäviä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Underwood, 1997; Zeman & Penza, 1997). Malatesta ja Haviland (1982) huomasivat, että äidit reagoivat sattumanvaraisemmin poika- kuin tyttövauvojensa vihan ilmaisuihin. Underwood (1997) viittaa tutkimuksiin, joiden mukaan tyttöjen kyky säädellä kielteisiä

tunteitaan on erityisen herkkä vanhempien sosialisatiovaikutuksille. Vanhempien onkin todettu keskustelevan tunteista enemmän tyttöjen kuin poikien kanssa, ja asettavan pojat alttiiksi kapeammalle tunnekirjolle kuin tytöt (Zeman & Penza, 1997). Toisaalta mahdollista biologispohjaista sukupuolieroja käyttäytymisellisessä ehkäisyssä todennäköisesti vahvistetaan sillä, että sosialisatioon osallistuvat henkilöt vaikuttavat reagoivan myönteisemmin ehkäisyyn ja ujouteen tytöillä kuin pojilla (Eisenberg & Fabes, 1992). Mallioppimisen kannalta merkittävä tulos on, että äidit ilmaisevat tunteitaan perhepiirissä enemmän kuin isät (Kring & Gordon, 1998). Lapset näyttävät myös todennäköisemmin mallintavan oman sukupuolen käyttäytymistä (Eisenberg, Fabes, Schaller, Carlo & Miller, 1991). Eisenbergin ym. (1991) tutkimuksen tulokset osoittavat, että sympaattinen vanhemmuus vaikuttaisi olevan kielteisesti yhteydessä henkilökohtaiseen ahdistukseen saman sukupuolen jälkeläisillä, ja myönteisesti yhteydessä (molempien vanhempien osalta) poikien sympatiaan.

Myös vanhempien välisiä sukupuolieroja tunteisiin liittyvässä vuorovaikutuksessa perheen sisällä on selvitetty. Lapsilla näyttää olevan ymmärrys siitä, että heidän tunteiden ilmaisuunsa reagoidaan eri tavalla riippuen lapsen ja tunnereaktiota todistavan ihmisen välisen suhteen laadusta (Zeman & Garber, 1996; Zeman & Penza, 1997). Siitä, miten tunteita kenenkin edessä säädellään on kuitenkin hieman ristiriitaisia tuloksia. Zemanin ja Penzan (1997) tutkimuksessa lapset kertoivat säätelevänsä kielteisiä tunneilmaisujaan enemmän äitiensä ja kavereidensa kuin isiensä kanssa. Zeman ja Garber (1996) puolestaan raportoivat tuloksista, joiden mukaan lapset säätelevät tunneilmaisujaan todennäköisemmin kavereidensa seurassa kuin ollessaan yksin tai äitinsä/isiensä seurassa, ja erityisesti äideille lapset ilmaisevat todennäköisimmin kielteisiä tunteitaan. Tulos on Zemanin ja Garberin (1996) mukaan selitettävissä siten, että lapset odottavat saavansa enemmän tukea tutuilta auktoriteettihenkilöiltä (etenkin äidiltä) kuin kavereilta, joilta he odottivat lähinnä kielteistä suhtautumista. Joka tapauksessa lasten tunteiden ilmaisua eri ihmisten läsnä ollessa koskevat tulokset saattavat heijastaa laadullisia eroja äiti-lapsi ja isä-lapsi vuorovaikutusten välillä.

Mielenkiintoinen tulos Zemanin ja Penzan (1997) tutkimuksessa oli äitien ja isien näkemysten erot perheensä tunneilmaisujen arvioissa. Vanhempien näkemykset eivät olleet merkittävästi yhteydessä keskenään eli he eivät olleet yksimielisiä lastensa käyttäytymisestä. Näin ollen vanhempien roolien eroavaisuus ja heidän erilaiset

näkemyksensä perheestä saattavat selittää niitä erilaisia tapoja, joilla äidit ja isät sosiaalistavat lastensa tunneilmaisullista käyttäytymistä (Zeman & Penza, 1997).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli ensinnäkin selvittää, onko lasten kognitiivinen tunteiden säätely yhteydessä vanhempien kognitiiviseen tunteiden säätelyyn. Eli jos vanhemmat säätelevät voimakkaasti tunteitaan – säätelevätkö heidän lapsensakin? Ja toisaalta, jos vanhempien kognitiivinen tunteiden hallinta on heikkoa, onko lapsillakin näin? Vaikka tunteiden säätelyn sosiaalista periytymistä ei ole suoranaisesti aiemmin tutkittu, oletin, että vanhempien tunteiden kognitiivinen säätely on samansuuntaista heidän lastensa tunteiden kognitiivisen säätelyn kanssa, sillä aiemmissa tutkimuksissa tunteiden säätelyn kehittymisen on todettu olevan sidoksissa läheisiin ihmissuhteisiin (Calkins, 1994; Thompson, 1990; 1994; Thompson ym., 1995), joissa lapsille opetetaan kuinka nimetä ja tulkita tunteita, milloin tunteiden ilmaisu on sopivaa, ja kuinka hallita tunteiden heräämistä (Shipman & Zeman, 2001).

Toisaalta tutkin myös, toimiiko perhevuorovaikutus tunteiden säätelyä välittävänä tekijänä eli välittykö vanhempien kognitiivinen tapa säädellä tai olla säätelemättä tunteitaan lapsille perhevuorovaikutuksen välityksellä? Oletuksenani oli, että perhevuorovaikutus on yksi vanhempien ja heidän lastensa kognitiivisen tunteiden säätelyn välistä yhteyttä välittävä tekijä, sillä lasten on todettu omaksuvan perheenjäsentensä kanssa samanlaiset tunteiden ilmaisun tyyliä erilaisten perheessä tapahtuvien sosialisatioprosessien välityksellä (Eisenberg ym., 2001; Halberstadt, 1986; Kring & Gordon, 1998).

Kolmanneksi tavoitteenani oli tarkastella tunteiden säätelyn yhteyttä sukupuoleen ja ikään. Oletin, että eroja sukupuolten välillä esiintyy siinä, että tytöt/naiset säätelevät tunteitaan voimakkaammin kuin pojat/miehet (Kring & Gordon, 1998; Tobin ym., 2000). Iän oletin vaikuttavan erityisesti lasten tunteiden säätelyyn siten, että mitä vanhempi lapsi on kyseessä, sitä paremmin hän pystyy itse säätelemään tunteitaan tilanteen mukaan (Walden & Smith, 1997).

MENETELMÄ

Tutkittavat

Tutkimukseni oli osa Jyväskylän yliopistossa toteutettua Emotion ja käyttäytymisen säätelyn (EMO) tutkimusta, joka kuuluu Ihmisen kehitys ja sen riskitekijät-huippututkimusohjelmaan. Emotion ja käyttäytymisen säätelyn tutkimukseen pyydettiin Lapsesta aikuiseksi (LAKU) -pitkittäistutkimukseen jo lähes 30 vuotta osallistuneita henkilöitä puolisoineen ja kouluikäisine lapsineen. LAKU -tutkimuksen tutkittavista suurin osa oli syntynyt vuonna 1959 ja he olivat tutkimuksen alkaessa 8-vuotiaita. EMO -tutkimuksen aikoihin he olivat 38-40-vuotiaita. Alkuperäinen otos (196 poikaa, 173 tyttöä) käsitti Jyväskylän kouluista satunnaisesti vuonna 1968 poimitut 12 kansakoulun toista luokkaa. EMO -tutkimukseen heistä kutsuttiin ne LAKU -osallistujat, joilla oli kouluikäisiä lapsia.

Kutsutuista perheistä noin 75% eli 109 vanhempaa (54 naista ja 55 miestä) suostui osallistumaan EMO -tutkimukseen. Näiden alkuperäiseen LAKU -tutkimukseen kuuluvien vanhempien lisäksi tutkimukseen osallistui 76 puolisoa (42 naista ja 34 miestä) ja 149 lasta (71 tyttöä ja 78 poikaa). Lapset olivat iältään 7-14-vuotiaita. Kaikkiaan tutkimukseen osallistui siis 109 perhettä, joista 33 tapauksessa mukana olivat molemmat vanhemmat ja perheen kaksi lasta, 42 tapauksessa molemmat vanhemmat ja yksi lapsi, 7 tapauksessa toinen vanhemmista ja kaksi lasta, ja 27 tapauksessa vanhempi ja yksi lapsi. Lapsista valittiin ns. indeksilapseksi se perheen lapsi, joka oli mahdollisimman lähellä sitä ikää (8-9 vuotta), jolloin hänen vanhempansa osallistui LAKU -tutkimukseen ensimmäistä kertaa. Jos mahdollista, indeksilapsi oli myös samaa sukupuolta kuin LAKU -tutkimuksessa mukana ollut vanhempi. Indeksilapsia oli yhteensä 110 (49 tyttöä ja 61 poikaa). Yhdessä perheessä oli kaksospojat, jotka molemmat määriteltiin indeksilapsiksi. Omassa tutkimuksessani mukana olivat vanhemmat ja indeksilapset. Indeksilasten iän ja sukupuolen jakautumat näkyvät taulukossa 1.

TAULUKKO I. Indeksilasten sukupuoli- ja ikäjakauma

Lapsen ikä	Tyttö		Poika	
	N	(%)	N	(%)
8	6	(13)	7	(12)
9	14	(32)	18	(29)
10	11	(23)	14	(23)
11	8	(17)	15	(25)
12	3	(6)	5	(8)
13	4	(9)	2	(3)
N yht.	47	(100)	61	(100)
Keski-ikä	10.44		10.53	
Hajonta	1.37		1.24	

Aineisto ja sen keruu

EMO -tutkimuksen aineiston keruu toteutettiin Jyväskylässä vuoden 1997 sekä kevään 1999 aikana. Käyttämäni aineisto oli siis sekundaariaineisto. Jokaisen perheen kanssa sovittiin tutkimusajanjakson aikana kaksi laboratoriokäyntiä, joista ensimmäisessä oli mukana koko perhe, jälkimmäisessä pelkästään lapsi. Työ- ja videointihuoneesta sekä kahdesta tutkimushuoneesta koostunut laboratorio sijaitsi Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksella.

Ensimmäisellä tutkimuskerralla vanhemmat osallistuivat puolistrukturoituun haastatteluun ja täyttivät mm. omaa terveydentilaansa, tunnetilojaan sekä suhtautumistapojaan käsitteleviä kyselylomakkeita. Vanhemmat arvioivat myös lapsensa/lastensa suhtautumistapaa ja luonnetta arviointilomakkein. Näiden vanhempien tehtävien lisäksi sekä indeksilapsi ja -vanhempi kahdestaan että koko perhe yhdessä tekivät muutamia vuorovaikutustehtäviä, jotka videoitiin.

Lapset tekivät ensimmäisen laboratoriokäynnin aikana toiminnanohjauksen eli eksekutiivisten toimintojen, kognitiivisten toimintojen, emotionaalisen itsesäätelyn ja käyttäytymisen itsesäätelyn tutkimiseen liittyviä tehtäviä. Toisen tutkimusosuuden aikana lapset tekivät lisää tehtäviä, jotka liittyivät emotionaaliseen ja kognitiiviseen itsesäätelyyn.

Omassa tutkimuksessani käytin tunteiden säätelyä mittaavaa ECQ -lomaketta (The Emotion Control Questionnaire; Roger & Nesselrover, 1987), josta käytössäni oli kolme

versiota: vanhemman arvio lapsesta, vanhemman itsearvio ja lapsen itsearvio. Myös opettajan arvio lapsen itsesäätelystä oli käytössäni (Self-Control Rating Scale, SCRS; Kendall & Wilcox, 1979). Näiden kysely- ja arviointilomakkeiden lisäksi käytin tutkimuksessani Sanaristikkotehtävää (Poikkeus, 1996), joka oli yksi lasten ja vanhempien yhdessä tekemistä vuorovaikutustehtävistä.

Mittarit ja muuttujat

Lasten tunteiden säätelyä mitattiin ECQ -itsearviointilomakkeen (Roger & Neshs Hoover, 1987) avulla lapsilta itseltään, vanhempien täyttämällä lastaan koskevalla ECQ -arviointilomakkeella (Roger & Neshs Hoover, 1987), sekä opettajien täyttämällä lasta koskevalla SCRS -arviointilomakkeella (Kendall & Wilcox, 1979).

The Emotion Control Questionnaire (ECQ; Roger & Neshs Hoover, 1987) on kyselylomake, jolla mitataan tunneilmaisun ehkäisyssä käytettävää neljää kognitiivista kontrollistrategiaa. Nämä ovat 1) *yksilön taipumus märehtiä ikäviä tunnekokemuksiaan* (Rehearsal; RE), 2) *yksilön taipumus ehkäistä tunneilmaisujaan* (Emotion Inhibition; EI), 3) *vihamielisyyden ja aggressiivisuuden ehkäiseminen* (Aggression Control; AC) sekä 4) *ei-aggressiivisten impulssien ehkäiseminen* (Benign Control; BC). Alkuperäinen lomake koostuu 40 väittämästä, joihin tutkittava vastaa ”kyllä” tai ”ei”.

EMO -tutkimuksessa lapsille käytetty versio ECQ:sta oli lyhennetty kyselylomake, joka sisälsi korkeimpien faktorilatausten perusteella valitut 25 väittämää (liite 1.). Seitsemän näistä väittämistä mittasi ikävien tunnekokemusten märehtimistä (Esim. ”Sellaiset asiat, jotka saavat minut pois tolaltani tai suutuksiin, muistan pitkän aikaa jälkeenpäin”). Samoin seitsemän väittämää mittasi tunneilmaisujen ehkäisemistä (Esim. ”Jos saan ikäviä uutisia silloin kun toisia ihmisiä on paikalla, yritän tavallisesti olla näyttämättä miltä minusta tuntuu”). Viisi väittämää mittasi aggressiivisuuden ehkäisemistä (Esim. ”Jos kävisi niin että joku löisi minua, minä löisin takaisin” käänteisenä) ja kuusi väittämää mittasi ei-aggressiivisten impulssien ehkäisemistä (Esim. ”Melkein kaikki, mitä teen, on loppuun saakka mietittyä”). Tutkimustilanteessa väittämät luettiin lapselle ääneen, jolloin pystyttiin varmistamaan, että lapsi ymmärsi ne. Näin menetellen saatiin jokaiseen väittämään vastaus, jolloin puuttuvaa tietoa ei tullut.

Vanhemmat täyttivät myös muokatun 25 väittämää sisältävän ECQ -lomakkeen, jolla he arvioivat lastaan. Väittämät olivat tällöin muodossa ”Lapseni tekee tai sanoo...”. Niin lasten kuin vanhempienkin vastauksista muodostettiin summamuuttujat alaskaaloittain laskemalla väittämistä koostuvien pisteiden keskiarvo. Summamuuttujien reliabiliteetit ovat näkyvillä taulukossa 2. Joidenkin summamuuttujien reliabiliteetit jäivät etenkin lasten itsearvioissa alhaisiksi, mutta koska kyseessä ovat dikotomiset muuttujat, voitiin niitä kuitenkin käyttää.

TAULUKKO 2. Lapsia koskevien ECQ -summamuuttujien reliabiliteetit (Cronbachin alpha)

Arvioija	Ikävien tunnekokemusten märehähtäminen (RE; 7 väittämää)	Tunneilmaisujen ehkäiseminen (EI; 7 väittämää)	Aggressiivisuuden ja vihamielisyyden ehkäiseminen (AC; 5 väittämää)	Ei-aggressiivisen impulssien ehkäiseminen (BC; 6 väittämää)
Tytön itsearvio	.69	.33	.45	.69
Pojan itsearvio	.54	.39	.42	.68
Äidin arvio tytöstä	.67	.50	.40	.61
Äidin arvio pojasta	.58	.71	.49	.51
Isän arvio tytöstä	.73	.57	.53	.54
Isän arvio pojasta	.62	.58	.55	.66

Opettajat arvioivat lasten tunteiden säätelyä Self-Control Rating Scalella (SCRS; (Kendall & Wilcox, 1979), joka on *lasten itsehallintaa* mittaamaan suunniteltu arviointilomake. Alkuperäinen lomake sisältää 33 kysymystä, esim. ”Ajatteleeko oppilas ennen kuin toimii?” tai ”Häiritseekö oppilas toisia näiden yrittäessä tehdä jotakin?”. EMO -tutkimuksen yhteydessä opettajat arvioivat lasta lyhennetyllä, 20 kysymystä sisältävällä lomakkeella (liite 1.). Opettajat vastasivat kysymyksiin asteikolla 1 (= ei pidä paikkaansa) – 7 (= pitää paikkansa). Kysymyksistä muodostettiin saatujen pisteiden keskiarvoon perustuva summamuuttuja, jonka reliabiliteetti oli .95.

Vanhempien tunteiden säätelyä mitattiin vanhempien itsestään täyttämällä ECQ -arviolla (Roger & Neshoever, 1987). Myös vanhempien arvioidessa itseään oli käytössä ECQ -lomakkeesta lyhennetty versio, joka sisälsi samat 25 väittämää kuin

vastaava lasten lomake. Alaskaaloista saatujen pisteiden keskiarvoon perustuvan summamuuttujan reliabiliteetti oli *ikävien tunnekokemusten märehittämisen* osalta äideillä .72 ja isillä .79. *Tunneilmaisun ehkäisemisen* osalta vastaavat reliabiliteetit olivat äideillä .74 ja isillä .64, *aggressiivisuuden ja vihamielisyyden ehkäisemisen* osalta äideillä .51 ja isillä .46, ja *ei-aggressiivisten impulssien ehkäisemisen* osalta äideillä .71 ja isillä .63.

Perhevuorovaikutus. Lasten ja vanhempien välistä vuorovaikutusta tutkittiin EMO-tutkimuksessa Sanaristikkotehtävän (Poikkeus, 1996) avulla (liite 2.). Vanhempi ja lapsi tekivät tehtävän yhdessä. Sanaristikkotehtävän avulla tutkittiin lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutuksen laatua ja ilmapiiriä. Myös vanhemman ohjaus- ja kasvatustyyliin kiinnitettiin huomiota. Omassa tutkimuksessani oli mukana kaksi vanhempia arvioitaessa käytettyä kriteeriä: emotionaalinen läsnäolo ja vuorovaikutuksen ilmapiiri. *Emotionaalinen läsnäolo* jakautuu edelleen neljään arvioitavaan alaskaalaan: 1) yhteisestä toiminnasta nauttiminen, 2) positiivisten tunteiden ilmaiseminen, 3) emotionaalinen sensitiivisyys ja 4) kiinnostus lasta kohtaan. *Vuorovaikutuksen ilmapiiri* puolestaan jakautuu kolmeen alaskaalaan: 1) demokraattinen osallistuminen, 2) vastavuoroisuus ja 3) vanhemman auktoriteetti.

Tehtävässä lapselle ja vanhemmalle annettiin sanaristikkolomake, ja heidän tehtävänä oli ratkaista pystysuorassa oleva sana ratkaisemalla ensin kahdeksan vaakasuorassa olevaa sanaa. Tätä varten heille annettiin kahdeksan tehtäväkorttia, joista kussakin oli kolme vihjettä oikeiden sanojen ratkaisemiseksi. Jos kortissa päällimmäisenä oleva vihje riitti sanan keksimiseksi, suorituksesta sai kolme pistettä, mutta jos parin oli katsottava lisävihe, suorituksesta tuli kaksi pistettä. Jos lapsi ja vanhempi tarvitsivat kolmannen vihjeen, sai pisteitä vain yhden. Ohjeena oli ratkaista sanaristikko yhdessä keräten mahdollisimman paljon pisteitä ilman aikarajaa. Kokeenjohtaja poistui huoneesta ohjeet annettuaan, ja palasi, kun tehtävä oli ratkaistu tai kun 15 minuuttia oli kulunut.

Perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta tutkittiin videoimalla yhteisten tehtävien tekoa. Sanaristikkotehtävän koodaus tehtiin kahdella eri tavalla: luokittelevalla koodauksella ja Likert-asteikollisella koodauksella. Omassa tutkimuksessani käytin kolmi- tai viisikohtaisella Likert-tyyppisellä asteikolla arvioituja muuttujia. Jaksoista saatavat arviot summattiin tai niistä laskettiin keskiarvo havainnoitavasta asiasta

riippuen. Emotionaalinen läsnäolo -summamuuttujan reliabiliteetti oli .93, ja vuorovaikutuksen ilmapiiri -summamuuttujan .60.

Sukupuolierot ja lapsista muodostettujen ikäryhmien väliset erot. Tarkastelin tunteiden säätelyä myös sukupuolten ja eri ikäryhmien kesken. Jaoin lapset keski-ikänsä mukaan kahteen ikäryhmään: alle 10,5-vuotiaat ja yli 10,5-vuotiaat.

Tilastolliset analyysit

Vertailin summamuuttujien avulla sekä lasten ja vanhempien että sukupuolten välisiä eroja tunteiden säätelyssä. Muuttujien välisiä eroja tarkastelin Pearsonin tulomomentti korrelaatiokertoimien avulla. Z-muunnoksella (McNemar, 1969) testatasin korrelaatiokertoimien yhtäsuuruutta naisten ja miesten sekä tyttöjen ja poikien välillä. Sukupuolten välisiä keskiarvoeroja tutkituissa muuttujissa selvitin riippumattomien otosten t-testillä. Myös eri ikäryhmien välisiä eroja lasten tunteiden säätelyssä tutkin riippumattomien otosten t-testillä. Lasten ja vanhempien tunteiden säätelyn välisiä yhteyksiä sekä perhevuorovaikutuksen mahdollista välittävää roolia vanhempien ja lasten tunteiden säätelytapojen välillä testasin käyttämällä LISREL 8.5 -tilasto-ohjelmaa (du Toit & du Toit, 2001). Tutkimusongelmiin vastaamiseksi käytin polkuanalyysiä. Yhteensopivuusindekseinä olivat seuraavat: khiin neliö (χ^2), Goodness of Fit Index (GFI), Adjusted GFI (AGFI), Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) ja Standardized Root Mean Residual (SRMR).

TULOKSET

Vanhempien ja lasten tunteiden säätelyn yhdenmukaisuus sukupuolittain

Vanhempien ja lasten tunteiden säätelyn itsearvioiden eri alaskaaloissa yhteyksiä on vain isien ja tyttöjen arvioiden välillä (Taulukko 3.). Näyttäisi siltä, että mitä enemmän isät ehkäisevät tunneilmaisujaan sitä enemmän myös heidän tyttölapsensa ehkäisevät tunneilmaisujaan. Lisäksi vaikuttaisi siltä, että mitä enemmän isät ehkäisevät ei-aggressiivisia impulssejaan, sitä enemmän heidän tyttölapsensa märehivät ikäviä tunnekokemuksiaan. Korrelaatiokertoimien suuruuksissa oli joitakin tilastollisesti merkitseviä sukupuolieroja. Ei-aggressiivisten impulssien voimakkaan ehkäisyn yhteys vähempään ikävien tunnekokemusten märehymiseen oli vahvempi tytöillä kuin pojilla. Ikävien tunnekokemusten märehyminen oli useampien sukupuolten välisten erojen tekijänä isien ja äitien kohdalla.

Kun lasten itsearvioiden tilalla käytetään vanhempien tekemiä arvioita lasten tunteiden säätelystä, saadaan hieman erilaisia tuloksia (Taulukko 4.).

TAULUKKO 4. Vanhempien tunteiden säätelyn itsearvioiden ja vanhempien lapsista tekemien tunteiden säätelyn arvioiden väliset korrelaatiot

ECQ	Ikävien tunnekokemusten märehyminen		Tunneilmaisujen ehkäiseminen		Aggressiivisuuden ja vihamielisyyden ehkäiseminen		Ei-aggressiivisten impulssien ehkäiseminen	
	tytöt	pojat	tytöt	pojat	tytöt	pojat	tytöt	pojat
	Äidin itsearvio	.29	.18	.46**	.37**	.26	.31*	.41**
Isän itsearvio	.57***	.24	.20	.07	.32*	.37*	.22	.29*

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Sekä äitien että isien itsearviot olivat yhteydessä useampiin heidän tekemiinsä arvioihin lapsistaan. Mitä enemmän äidit arvioivat ehkäisevänsä tunneilmaisujaan sitä enemmän he arvioivat myös lastensa ehkäisevän tunneilmaisujaan. Äitien tunneilmaisujen ehkäiseminen oli samansuuntaisesti yhteydessä myös äitien arvioon poikien tyylistä ehkäistä ei-aggressiivisia impulsseja ($r = .34^*$). Toinen pelkästään poikia koskeva tulos osoitti, että mitä enemmän äidit ehkäisevät aggressiivisuuttaan ja

TAULUKKO 3. Vanhempien ja lasten tunteiden säätelyn itsearvioiden väliset korrelaatiot

ECQ itsearviot	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
1. RE, tyttö	-															
2. EI, tyttö	.05	-														
3. AC, tyttö	-.11	-.08	-													
4. BC, tyttö	-.45**	.03	.08	-												
5. RE, poika	-	-	-	-	-											
6. EI, poika	-	-	-	.13	-											
7. AC, poika	-	-	-	-.05	.10	-										
8. BC, poika	-	-	-	-.08 ^a	.00	.03	-									
9. RE, äiti	.15	-.14	.11	-.28	-.02	-.08	.02	.05	-							
10. EI, äiti	-.05	-.19	-.02	.06	.09	.15	-.06	.26	.37***	-						
11. AC, äiti	-.04	-.12	.26	-.02	.17	.04	.12	.03	.16	.37***	-					
12. BC, äiti	.14	-.03	-.08	.06	.13	.14	.13	-.19	-.09	.10	.33**	-				
13. RE, isä	-.11	.11	.10	.07	.08	-.22	-.24	-.19	-.19	-.09	-.10	.03	-			
14. EI, isä	.12	.45**	-.01	-.18	.11	-.02	-.05	-.05	.06	-.14	-.05	.02	.09 ^x	-		
15. AC, isä	.15	.10	.00	-.15	.00	.07	.09	.07	.11	.15	-.03	-.05	-.13 ^x	.26*	-	
16. BC, isä	.38*	.17	-.21	-.23	-.26	.05	.11	.19	.06	-.23*	-.13	-.08	-.56*** ^z	.08	.14	-

RE = ikävien tunteiden märehtiminen; EI = tunneilmaisujen tukahduttaminen; AC = aggressiivisuuden ja vihamielisyyden ehkäiseminen; BC = ei-aggressiivisten impulssien ehkäiseminen

^a = eroaa tyttöjen korrelaatiosta $p < .05$

^b = eroaa tyttöjen korrelaatiosta $p < .01$

^c = eroaa tyttöjen korrelaatiosta $p < .001$

^x = eroaa äitien korrelaatiosta $p < .05$

^y = eroaa äitien korrelaatiosta $p < .01$

^z = eroaa äitien korrelaatiosta $p < .001$

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

vihamielisyyttään, sitä enemmän he arvioivat myös poikalastensa ehkäisevän aggressiivisuutta ja vihamielisyyttä. Tyttöjä ja äitejä koskevan tuloksen mukaan äidit arvioivat tyttäriensä ehkäisevän ei-aggressiivisia impulsseja sitä enemmän, mitä enemmän he ilmoittivat itse ehkäisevänsä näitä impulsseja. Äitien ikävien tunnekokemusten märehminen oli ainoa tunteiden säätelykeino, joka ei ollut suoraan yhteydessä lasten vastaavaan säätelykeinoon.

Isien arvioimana lasten aggressiivisuuden ja vihamielisyyden ehkäiseminen on samansuuntaista kuin isillä itsellään. Isien arvioissa heidän lapsensa myös märehivät ikäviä tunnekokemuksiaan sitä vähemmän mitä enemmän isä ehkäisee ei-aggressiivisia impulssejaan (tytöt: $r = -.38^*$; pojat: $r = -.41^{**}$). Pelkästään tyttöjä koskevan tuloksen mukaan isät arvioivat tyttölastensa märehivän ikäviä tunnekokemuksiaan sitä enemmän mitä enemmän isät itse märehivät ikäviä tunnekokemuksiaan. Pelkästään poikia koskeva tulos puolestaan osoitti, että isät ja pojat ehkäisevät ei-aggressiivisia impulssejaan samansuuntaisesti. Isien tunneilmaisujen ehkäiseminen oli ainoa tunteiden säätelyn tapa, joka ei ollut suoraan yhteydessä tyttöjen eikä poikien vastaavaan tapaan.

Lasten tunteiden säätelyn itsearvioiden ja vanhempien lapsista tekemien tunteiden säätelyn arvioiden välillä ei ollut yhteyksiä yhtä poikkeusta lukuun ottamatta: mitä enemmän äidit arvioivat poikansa ehkäisevän ei-aggressiivisia impulssejaan, sitä enemmän pojat näyttäisivät myös itse arvioivat ehkäisevänsä näitä impulsseja ($r = .46^{***}$).

Sukupuolten väliset erot tunteiden säätelyssä

Sukupuolten välisiä eroja tunteiden säätelyssä selvitin riippumattomien otosten t-testin avulla (Taulukko 5.). Vanhempien itsearvioiden mukaan äidit ja isät eroavat tunneilmaisujen ehkäisemisessä siten, että isät ehkäisevät tunteitaan äitejä enemmän. Vanhempien lapsista tekemien arvioiden mukaan myös tytöt ja pojat eroavat tunneilmaisujen ehkäisemisen suhteen niin, että pojat ehkäisevät tunneilmaisujaan tyttöjä enemmän. Lasten itsearvioiden mukaan tunteiden säätelyssä on eroja tyttöjen ja poikien välillä aggressiivisuuden ja vihamielisyyden ehkäisemisessä: tytöt ehkäisevät aggressiivisuutta ja vihamielisyyttä poikia enemmän. Lisäksi opettajat arvioivat tytöillä olevan poikia enemmän itsehallintaa.

TAULUKKO 5. Tunteiden säätely sukupuolittain

Tunteiden säätely		ka	haj	t	df	p
Ikävien tunnekokemusten märehtiminen (RE)	tyttö	.42	.23	1.27	106	.209
	poika	.36	.25			
	äiti	.33	.26	1.13	107	.259
	isä	.28	.28			
Tunneilmaisujen ehkäiseminen (EI)	tyttö	.38	.22	-.78	106	.440
	poika	.41	.19			
	äiti	.19	.24	-3.97	106.33	.000
	isä	.38	.26			
Aggressiivisuuden ja vihamielisyyden ehkäiseminen (AC)	tyttö	.56	.29	3.03	106	.003
	poika	.40	.28			
	äiti	.59	.27	.61	107	.541
	isä	.56	.27			
Ei-aggressiivisten impulssien ehkäiseminen (BC)	tyttö	.42	.30	-.95	106	.345
	poika	.48	.31			
	äiti	.76	.26	-.21	107	.835
	isä	.77	.25			
RE, vanhemman arvio	tyttö	.22	.24	1.52	107	.131
	poika	.16	.19			
EI, vanhemman arvio	tyttö	.26	.19	-3.44	106.72	.001
	poika	.40	.24			
AC, vanhemman arvio	tyttö	.50	.28	.59	107	.554
	poika	.47	.28			
BC, vanhemman arvio	tyttö	.58	.28	-1.49	107	.140
	poika	.66	.25			
Itsehallinta, opettajan arvio	tyttö	5.92	.88	3.10	98.69	.003
	poika	5.27	1.22			

Iän merkitys tunteiden säätelyssä

Jaoin lapset iän mukaan kahteen ryhmään: alle 10,5-vuotiaat (63 lasta) ja yli 10,5-vuotiaat (45 lasta). Tein riippumattomien otosten t-testin näiden kahden ikäryhmän kesken. Tulokset ovat nähtävissä taulukosta 6. Näyttäisi siltä, että nuoremmat lapset märehtivät ikäviä tunnekokemuksiaan, ehkäisivät tunneilmaisujaan sekä aggressiivisuuttaan ja vihamielisyyttään vanhempia lapsia enemmän. Ei-aggressiivisten impulssien ehkäisemisen suhteen ikäryhmien välillä ei ollut eroa.

TAULUKKO 6. Tunteiden säätely yli ja alle 10,5-vuotiaiden lasten ryhmissä

Tunteiden säätely	ikä	ka	haj	t	df	p
Ikävien tunnekokemusten märehminen (RE)	< 10,5 v.	.43	.24	2.21	106	.030
	> 10,5 v.	.33	.23			
Tunneilmaisujen ehkäiseminen (EI)	< 10,5 v.	.44	.19	2.41	106	.018
	> 10,5 v.	.35	.20			
Aggressiivisuuden ja vihamielisyyden ehkäiseminen (AC)	< 10,5 v.	.53	.27	2.48	106	.015
	> 10,5 v.	.39	.30			
Ei-aggressiivisten impulssien ehkäiseminen (BC)	< 10,5 v.	.47	.31	.845	106	.400
	> 10,5 v.	.42	.30			

Lasten jakaminen alle 10,5-vuotiaisiin ja yli 10,5-vuotiaisiin tuottaa tunteiden säätelymuuttujien osalta vanhempien lasten kohdalla samanlaiset eroavuudet sukupuolten välisissä keskiarvoeroissa kuin koko lapsiryhmää tarkasteltaessa (vrt. Taulukko 3.). Vanhempien yli 10,5-vuotiaista lapsista tekemien arvioiden mukaan tytöt ja pojat siis eroavat tunneilmaisujen ehkäisemisen suhteen ($t(43) = -2.42, p < .05$) poikien ($ka = .44$) ehkäistessä tunneilmaisujaan tyttöjä ($ka = .26$) enemmän. Vanhemman lapsiryhmän lasten itsearvioiden mukaan tunteiden säätelyssä on eroja tyttöjen ja poikien välillä aggressiivisuuden ja vihamielisyyden ehkäisemisessä ($t(43) = 2.37, p < .05$) tyttöjen ($ka = .51$) ehkäistessä aggressiivisuutta ja vihamielisyyttä poikia ($ka = .31$) enemmän. Opettajan arvion mukaan vanhempien lasten ryhmässä on sukupuolten välisiä eroja itsehallinnassa ($t(39) = 2.74, p < .01$) siten, että tytöillä ($ka = 5.96$) on poikia ($ka = 5.11$) enemmän itsehallintaa.

Nuoremman lapsiryhmän kohdalla sukupuolten välillä ei ole eroja missään tunteiden säätelyn alaskaalassa lasten itsearvioinneissa, vanhempien lapsista tekemissä arvioinneissa eikä opettajan arvioinneissa lasten itsehallinnasta.

Perhevuorovaikutuksen yhteys tunteiden säätelyyn

Perhevuorovaikutusmuuttujista emotionaalinen läsnäolo oli yhteydessä ainoastaan runsaaseen isien tunneilmaisujen ehkäisemiseen ($r = .25^*$). Sen sijaan vuorovaikutuksen ilmapiiri -muuttuja oli yhteydessä runsaaseen isien tunneilmaisujen ehkäisemiseen ($r =$

.36**), vähäiseen äitien aggressiivisuuden ja vihamielisyyden ehkäisemiseen ($r = -.23^*$) ja vähäiseen sekä pojan itsensä ($r = -.32^*$) että äidin arvioimaan ($r = -.30^*$) poikien ikävien tunnekokemusten märehähtämiseen.

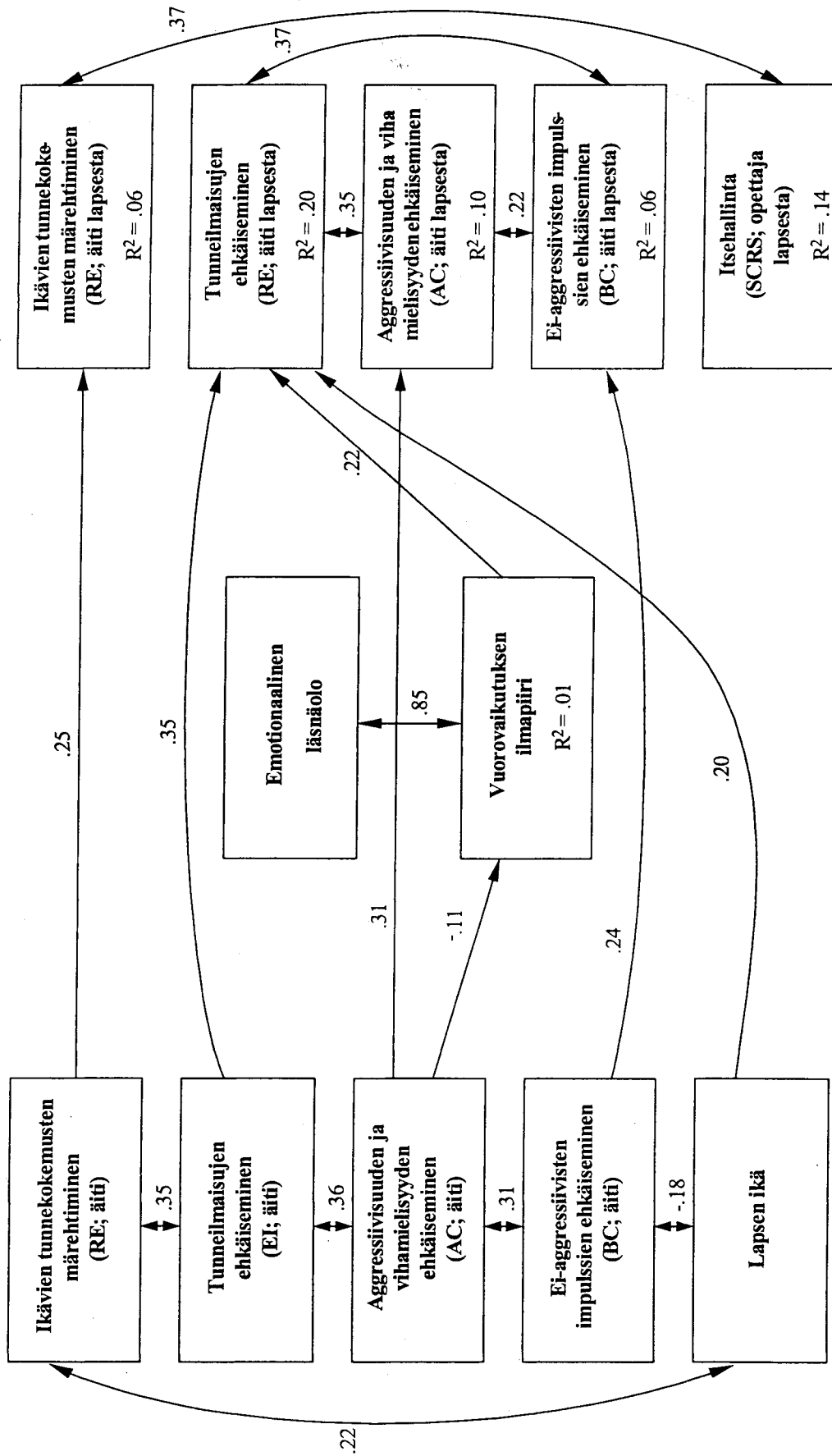
Vanhempien tunteiden säätelyn yhteys lasten tunteiden säätelyyn:

perhevuorovaikutuksen välittävä rooli

Lähdin testaamaan polkumallia erikseen äideille ja isille. Malli sisälsi vanhempien tunteiden säätelyn itsearvioiden suorat yhteydet vanhempien arvioihin lasten tunteiden säätelystä sekä opettajan arvioon lasten itsehallinnasta. Malli sisälsi myös epäsuorat yhteydet perhevuorovaikutusmuuttujien kautta lasten tunteiden säätelyä mittaaviin muuttujiin. Lasten itsearvioita tunteiden säätelystä ei käytetty, koska ne eivät korreloineet muihin mitattuihin muuttujiin, ja koska niiden reliabiliteetit jäivät alhaisiksi. Lapsia ei myöskään tarkasteltu sukupuolittain, koska otoskoko olisi tällöin jäänyt liian pieneksi.

χ^2 -testi ja fit-indeksit osoittivat, että äitien kohdalla malli sopi hyvin aineistoon ($\chi^2(49) = 61.38$, $p = .11$; RMSEA = .048; GFI = .91; AGFI = .86; SRMR = .084). Malli näkyy kuviossa 1. sisältäen ainoastaan tilastollisesti merkitsevät polut.

Tulokset osoittivat, että äitien tunteiden säätelyn kaikki neljä alaskaalaa olivat suoraan yhteydessä lasten tunteiden säätelyn vastaaviin alaskaaloihin: mitä enemmän äidit käyttivät kutakin kognitiivista tunteiden säätelyn tapaa, sitä enemmän lapsilla esiintyi vastaavanlaista tunteiden säätelyä. Lapsen ikä ja lapsen tunneilmaisujen ehkäiseminen olivat myös suoraan yhteydessä toisiinsa: mitä vanhempi lapsi, sitä enemmän hän ehkäisee tunneilmaisujaan. Näiden suorien yhteyksien lisäksi äidin aggressiivisuuden ja vihamielisyyden ehkäiseminen oli yhteydessä lapsen tunneilmaisujen ehkäisemiseen perheessä vallitsevan vuorovaikutuksen ilmapiirin kautta: Mitä vähemmän äiti ehkäisi aggressiivisuutta ja vihamielisyyttä, sitä enemmän perheessä oli demokraattista osallistumista, vastavuoroisuutta ja vanhemman auktoriteettia vuorovaikutustilanteissa, ja mitä parempi tällainen vuorovaikutuksen ilmapiiri oli, sitä enemmän lapset ehkäisivät tunneilmaisujaan.

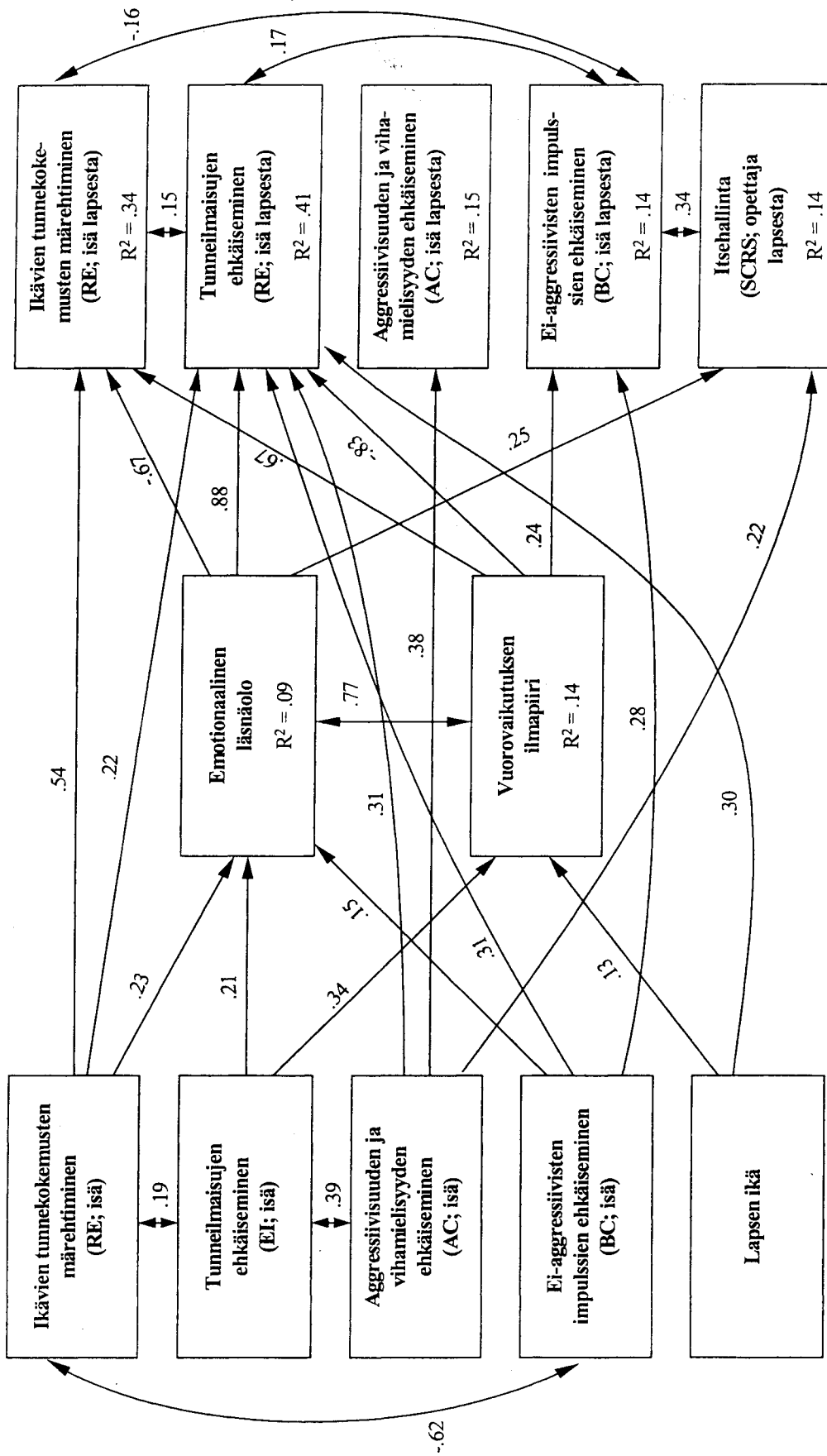

KUVIO 1. Polkumalli äideille

Myös isien kohdalla χ^2 -testi ja fit-indeksit osoittivat, että lopullinen malli sopi hyvin aineistoon ($\chi^2(38) = 46.31$, $p = .17$; RMSEA = .045; GFI = .93; AGFI = .86; SRMR = .075). Malli näkyy kuviossa 2. sisältäen ainoastaan tilastollisesti merkitsevät polut.

Tulokset osoittavat, että isien ja lasten tunteiden säätelyn välillä on enemmän yhteyksiä kuin äitien ja lasten. Isien runsas ikävien tunnekokemusten märehtiminen on suoraan yhteydessä heidän lastensa runsaaseen ikävien tunnekokemusten märehtimiseen ja tunneilmaisujen ehkäisemiseen. Mitä enemmän isä ehkäisi aggressiivisuuttaan ja vihamielisyyttään, sitä enemmän lapsi ehkäisi tunneilmaisujaan sekä aggressiivisuuttaan ja vihamielisyyttään ja sitä enemmän opettajan arvioivat lapsella olevan itsehallintaa. Isien runsas ei-aggressiivisten impulssien ehkäiseminen oli suoraan yhteydessä lapsen runsaaseen tunneilmaisujen ja ei-aggressiivisten impulssien ehkäisemiseen. Yhtenevästi äitien mallin kanssa lasten korkeampi ikä oli suoraan yhteydessä lasten voimakkaampaan taipumukseen ehkäistä tunneilmaisujaan.

Epäsuoriakin yhteyksiä isien mallissa tuli äitien mallia enemmän, ja ne olivat myös moninaisempia. Isän ikävien tunnekokemusten märehtiminen, tunneilmaisujen sekä ei-aggressiivisten impulssien ehkäiseminen olivat yhteydessä lapsen tapaan märehtiä ikäviä tunnekokemuksiaan ja ehkäistä tunneilmaisujaan, sekä opettajien arvioimaan lapsen itsehallintaan perheessä olevan emotionaalisen läsnäolon laadun kautta. Mitä enemmän isä märehti ikäviä tunnekokemuksiaan, ehkäisi tunneilmaisujaan ja ei-aggressiivisiä impulssejaan, sitä enemmän perheessä nautittiin yhteisestä toiminnasta, ilmaistiin myönteisiä tunteita, oltiin emotionaalisesti herkkiä ja osoitettiin kiinnostusta lasta kohtaan. Edelleen mitä parempaa tällainen emotionaalinen läsnäolo perheessä oli, sitä vähemmän lapset märehtivät ikäviä tunnekokemuksiaan, sitä enemmän lapset ehkäisivät tunneilmaisujaan ja sitä enemmän opettajat arvioivat lapsilla olevan itsehallintaa.

KUVIO 2. Polkumalli isille

Isän tunneilmaisujen ehkäiseminen ja lapsen ikä olivat perheessä vallitsevan vuorovaikutuksen ilmapiirin välityksellä yhteydessä lapsen ikävien tunnekokemusten märehittämiseen sekä tunneilmaisujen ja ei-aggressiivisten impulssien ehkäisemiseen. Mitä enemmän isä ehkäisi tunneilmaisujaan ja mitä vanhempi lapsi oli, sitä enemmän perheessä oli vuorovaikutustilanteissa demokraattista osallistumista, vastavuoroisuutta ja vanhemman auktoriteettia, ja mitä parempaa tällainen vuorovaikutuksen ilmapiiri oli, sitä enemmän lapset märehittivät ikäviä tunnekokemuksiaan ja ehkäisivät ei-aggressiivisia impullejaan, mutta sitä vähemmän lapset ehkäisivät tunneilmaisujaan.

POHDINTA

Vanhempien kasvatuskäytännöt, reaktiot lapsen tunteiden ilmaisuihin ja vanhempien oma ilmaisullisuus ohjaavat lapsen kehittyvää tunne-elämää. Perhevuorovaikutuksen voi ajatella olevan tämän tunteiden ilmaisun ja säätelyn sosialisointia. Vanhempien ja lasten välisen vuorovaikutuksen yhteydestä tunteiden säätelyyn ei kuitenkaan ole paljon tutkimustietoa. Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, ovatko lasten kognitiiviset tunteiden säätelykeinot yhteydessä heidän vanhempiansa tunteiden säätelykeinoihin, ja missä määrin nämä yhteydet välittyvät perhevuorovaikutuksen kautta. Tarkastelin myös äitien ja isien välisiä sekä lapsen iän mukanaan tuomia eroja näissä yhteyksissä. Lisäksi tavoitteenani oli selvittää tunteiden säätelyn yhteyttä sukupuoleen ja ikään.

Vanhempien tunteiden säätelyn kognitiiviset tavat näyttäisivät olevan yhteydessä lasten kognitiivisiin tunteiden säätelyn tapoihin. Tämä tukee Calkinsin (1994), Thompsonin (1990; 1994) ja Thompsonin ym. (1995) huomioita siitä, että tunteiden säätely on sidoksissa läheisiin ihmissuhteisiin. Ensinnäkin suoria yhteyksiä vanhempien ja lasten tunteiden säätelyn välillä löytyi useita. Mitä enemmän äiti tai isä märehti ikäviä tunnekokemuksiaan, sitä enemmän myös heidän lapsensa märehtivät ikäviä tunnekokemuksiaan. Mielenkiintoista oli, että isien arvioiden mukaan tytöt märehtivät ikäviä tunnekokemuksiaan hyvin samankaltaisesti isien kanssa. Isien kohdalla ikävien tunnekokemusten märehtiminen oli lisäksi äiteihin verrattuna voimakkaammin yhteydessä vanhemman arvioon lapsensa tavasta märehtiä ikäviä tunnekokemuksiaan. Kuitenkaan, toisin kuin McConatha ym. (1994) havaitsivat, tässä tutkimuksessa miehet eivät märehtineet ikäviä tunnekokemuksiaan naisia enempää. Ehkä tutkimukseni isät yksinkertaisesti näkevät lapsensa märehtimisen suhteen enemmän samankaltaisina itsensä kanssa kuin äidit. Toinen suora yhteys osoitti, että mitä enemmän äiti tai isä ehkäisi aggressiivisuuttaan ja vihamielisyyttään, sitä enemmän heidän lapsensakin ehkäisivät näitä tunteita. Etenkin tyttöjen kielteisten tunteiden säätelykyvyn on todettu olevan erityisen herkkä vanhempien sosialisointivaikutuksille (Malatesta & Haviland, 1982). Kuitenkin tulosteni mukaan pojat ehkäisivät aggressiivisuutta ja vihamielisyyttä sitä enemmän, mitä enemmän heidän äitinsä ehkäisevät aggressiivisuuttaan ja

vihamielisyyttään. Isien aggressiivisuuden ja vihamielisyyden ehkäiseminen oli samansuuntaista sekä tyttöjen että poikien kanssa.

Kolmas suora yhteys lasten ja vanhempien välillä osoitti, että mitä enemmän äiti tai isä ehkäisi ei-aggressiivisia impulssejaan, sitä enemmän myös heidän lapsensa ehkäisivät ei-aggressiivisia impulssejaan. Ei-aggressiivisten impulssien ehkäisemisen siirtyminen vanhemmilta lapsille vaikuttaisi olevan sukupuolisidonnaista, sillä tytöt ehkäisivät ei-aggressiivisia impulssejaan samansuuntaisesti äitien kanssa, ja pojat samansuuntaisesti isien kanssa. Tämä on yhdenmukaista aiempien tutkimustulosten kanssa, joissa lasten on todettu todennäköisemmin mallintavan oman sukupuolen käyttäytymistä (Eisenberg ym., 1991). Lisäksi äitien tunneilmaisujen ehkäiseminen oli samansuuntaista lasten tunneilmaisujen ehkäisemisen kanssa. Vastaavanlaisia tuloksia on saanut myös Halberstadt (1986), joka havaitsi vähän tunteita ilmaisevista perheistä tulevien yksilöiden ilmaisevan luonnollisissa keskusteluissa tunteitaan epäselvemmin kuin paljon ilmaisevista perheistä tulevien yksilöiden. Lopulta, sekä äitien että isien arvioiden mukaan, mitä vanhempi heidän lapsensa oli, sitä enemmän lapsi ehkäisi tunneilmaisujaan, mikä kertonee tunteiden säätelyn kehityksellisistä muutoksista.

Sen lisäksi, että äitien ja isien tunteiden kognitiiviset säätelykeinot olivat samansuuntaisia lasten vastaavien tunteiden säätelykeinojen kanssa, olivat vanhempien tunteiden säätelyn tavat myös välillisesti perhevuorovaikutuksen kautta yhteydessä lasten tunteiden säätelyyn. Nämä löytyneet epäsuorat yhteydet ovat yhdenmukaisia aiempien tutkimusten löydösten kanssa, joiden mukaan mm. vanhempien reaktioiden lasten tunnekäyttäytymiseen on todettu olevan tärkeä lapsen tunteille ja tunteiden säätelylle (Walden & Smith, 1997). Ikäviä esimerkkejä vanhempien ja lasten välisen vuorovaikutuksen tehosta ovat tutkimukset, joissa on selvitetty heikosti tunteitaan lastensa edessä säätelevien vanhempien (esim. lapsiaan pahoinpitelevät, masentuneet tai muuten psyykkisesti sairaat vanhemmat) lapsia. Yleisesti ottaen lasten tunteiden säätelytaidot jäävät tällaisissa perheolosuhteissa normaalia heikommiksi (Cicchetti ym., 1995; Pulkkinen, 1994a; Thompson ym., 1995). Tutkimuksessani äitien ja lasten kohdalla nousi esiin yksi epäsuora yhteys: mitä vähemmän äiti ehkäisi aggressiivisuutta ja vihamielisyyttä, sitä enemmän perheessä oli demokraattista osallistumista, vastavuoroisuutta ja vanhemman auktoriteettia vuorovaikutustilanteissa. Mitä enemmän näitä piirteitä oli perheessä, sitä parempaa oli perheen vuorovaikutuksen ilmapiirin laatu (vrt. Baumrind, 1989; Pulkkinen, 1994b), ja edelleen mitä parempaa vuorovaikutuksen

ilmapiiri oli, sitä enemmän lapset ehkäisivät tunneilmaisujaan. Tämä tulos johtuu mahdollisesti siitä, että äitien jatkuvat yritykset ehkäistä tai peittää aggressiivisuuttaan ja vihamielisyyttään ovat haitallisia perheessä vallitsevalle ilmapiirille tehden siitä kireää ja luonnotonta. Koska perheessä vallitseva hyvä vuorovaikutuksen ilmapiiri auttaa lapsia säätelemään tunteitaan ja tunneilmaisujaan onnistuneesti, saattaa kireä tai luonnoton ilmapiiri sitä vastoin vaikeuttaa tunneilmaisujen kannalta tehokkaiden säätelykeinojen oppimista. Äitien kontrolloivan käyttäytymisen perhekontekstissa onkin todettu olevan yhteydessä tehottomiin tunteiden säätelykeinoihin lapsilla (Bell & Calkins, 2000).

Vaikka äitien tunne-elämän osittainen säätelemättömyys vaikuttaisi siis olevan lasten tunteiden säätelyn kehittymisen kannalta edullista, isien kohdalla tunne-elämän sääteleminen näyttäisi olevan eduksi lasten kehittyville tunteiden säätelytaidoille. Kaiken kaikkiaan vaikuttaisi siltä, että mitä enemmän isä säätelee tunteitaan, sitä enemmän perheessä nautitaan yhteisestä toiminnasta, ilmaistaan myönteisiä tunteita, ollaan emotionaalisesti sensitiivisiä ja ollaan kiinnostuneita lasta kohtaan. Vuorovaikutustilanteissa osallistutaan tällöin demokraattisesti, ollaan vastavuoroisia ja vanhemmalla on auktoriteettia. Ja mitä parempia edellä kuvatut emotionaalinen läsnäolo ja vuorovaikutuksen ilmapiiri ovat, sitä paremmat ovat lasten kognitiiviset tunteiden säätelytaidot. Sekä äitien että isien tunteiden säätelytaidot ovat siis yhteydessä perheen vuorovaikutukseen ja tätä kautta myös heidän lastensa tunteiden säätelyyn.

Oletukseni mukaisesti vanhempien tunteiden säätelyn tavat näyttäisivät siis olevan yhteydessä lasten tunteiden säätelyn tapoihin sekä suoraan että epäsuorasti perhevuorovaikutuksen välityksellä. Isien tunteiden säätely vaikuttaisi olevan huomattavasti moninaisemmin yhteydessä lasten tunteiden säätelyyn, ja perhevuorovaikutus näyttäisi välittävän isien ja lasten välisen tunnekäyttäytymisen yhteyksiä enemmän kuin äitien ja lasten kohdalla tapahtuu. Ehkä nämä erot juontavat juurensa miesten yleisestä naisia vähäisemmästä tunteiden ilmaisusta perhekontekstissa (Cassidy, Parke, Butkovsky & Braungart, 1992), jolloin isien ilmaisut saattavat saada äitien ilmaisuun verrattuna enemmän painoarvoa lasten silmissä. Isien tunteiden ilmaisu, silloin kun sitä tapahtuu, vaikuttaa siis lapsiin voimakkaammin. Äitien, jotka keskustelevat tunteista enemmän lastensa kanssa, tunteiden ilmaisu on lapsille merkitykseltään ”laimeampaa”. Toisaalta lapsilla on aiemmissa tutkimuksissa todettu olevan ymmärrys siitä, että heidän tunteiden ilmaisuunsa reagoidaan eri tavalla riippuen

lapsen tunnereaktiota todistavan ihmisen ja lapsen välisen suhteen laadusta (Zeman & Garber, 1996; Zeman & Penza, 1997). Tämä saattaa myös vaikuttaa isien ja äitien tunteiden säätelyn erilaisiin yhteyksiin lasten tunteiden säätelyn kanssa. Kolmanneksi isien ja äitien välisiä eroja saattaa selittää myös se, että olen käyttänyt lasten tunteiden säätelyn mittarina vanhempien tekemää arvioita lapsestaan. Äitien ja isien on perheen tunneilmaisua arvioidessaan havaittu olevan erimielisiä lastensa käyttäytymisestä (Zeman & Penza, 1997). Näin ollen vanhempien roolien eroavaisuus ja heidän erilaiset näkemyksensä perheestä saattavat selittää niitä erilaisia tapoja, joilla äidit ja isät sosiaalistavat lastensa tunneilmaisullista käyttäytymistä.

Oletukseni mukaisesti sukupuolella näyttäisi olevan jonkin verran vaikutusta tunteiden säätelyssä. Isät ehkäisivät tunteitaan äitejä enemmän ja myös pojat näyttivät ehkäisevän tunteitaan tyttöjä enemmän. Nämä tulokset ovat samansuuntaisia aiempien tutkimusten kanssa, joissa miesten on todettu peittävän tunteitaan naisia enemmän (Gross & John, 1998). Naisten on myös havaittu olevan miehiä halukkaampia keskustelemaan tunteistaan muiden kanssa (Thomas, 1989), ja ilmaisevan kasvoniilmeillään sekä myönteisiä että kielteisiä tunteita miehiä enemmän (Kring & Gordon, 1998). Kyseessä lienee kuitenkin ilmaisullinen ero, ei kokemuksellinen ero miesten ja naisten välillä, kuten aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet (Gross & John, 1998; Kring & Gordon, 1998). Yhdenmukaisesti Tobinin ym. (2000) tutkimuksen kanssa, jossa naisten todettiin yrittävän säädellä kielteisiä tunteita miehiä enemmän, tässä tutkimuksessa lasten itsearvioiden mukaan tytöt ehkäisivät aggressiivisuutta ja vihamielisyyttä poikia enemmän. Tyttöillä oli myös opettajien arvioiden mukaan poikia enemmän itsehallintaa. Nämä erot kertonevat jo pieninä sisäistetyistä sukupuolirooleista. Tyttöjen kyvyn säädellä kielteisiä tunteitaan on huomattu myös olevan erityisen herkkä vanhempien sosialisatiovaikutuksille (Underwood, 1997).

Sukupuolten väliset erot lasten tunteiden säätelyssä tulivat esiin vain vanhemman lapsiryhmän sisällä. Vaikuttaisi siis siltä, että sukupuolierot kehittyvät vasta lasten ollessa 10 vuotta ja vanhempia. Tätä ennen tytöt ja pojat säätelevät tunteitaan samankaltaisesti. Lapset eivät ehkä ole vielä sisäistäneet sukupuolistereotyyppioita, jotka sitten myöhemmällä iällä näyttävät todentuvan. Ehkä lapsilta ei vielä alle 10 vuoden iässä odotetakaan sukupuoliroolien mukaista käyttäytymistä.

Lasten jakaminen otokseni keski-ikä mukaisesti alle ja yli 10,5-vuotiaisiin paljastaa kehityksellisiä eroja tunteiden säätelyssä. Nuoremmat lapset märehivät ikäviä

tunnekokemuksiaan vanhempia lapsia enemmän, mikä kertoo tunteiden heikommasta säätelystä nuoremmilla lapsilla. Tämä tulos on samansuuntainen aiempien tutkimusten kanssa, joissa tunnekäyttäytymisen on todettu kehittyvän arvaamattomista reaktioista yhä ennustettavampiin käyttäytymisen sarjoihin (Cicchetti ym., 1995). Lapsille kehittyikin vasta kouluiässä kyky sisäiseen tunteiden säätelyyn kognitiivisten prosessien kehittymisen myötä (Thompson ym., 1995). Tutkimuksessani nuoremmat lapset myös ehkäisivät tunneilmaisujaan sekä aggressiivisuuttaan ja vihamielisyyttään vanhempia lapsia enemmän. Näihin yllättäviin tuloksiin saattaa vaikuttaa se, että vanhemmassa lapsiryhmässä on jo murrosikään ehtineitä 12-14-vuotiaita lapsia, joiden tunnekäyttäytyminen voi olla tähän ikäkauteen kuuluvan ambivalentin käyttäytymisen värittämää. Toisaalta sekä alle 10-vuotiaiden että 10-15-vuotiaiden lasten on todettu olevan yhtä hyviä valitsemaan tiettyyn tilanteeseen parhaiten sopiva kognitiivinen tunteiden säätelykeino (Brown, Covell & Abramovitch, 1991). Eroja ikäryhmien välillä on kuitenkin spontaanissa kognitiivisten tunteiden säätelykeinojen luomisessa. Kehityksellinen ero ei siis välttämättä tule esiin tilanteissa, joissa lapselle tarjotaan vaihtoehtoja, joista valita paras toimintakeino, vaan pikemminkin tilanteissa, joissa lapsen tulisi itse keksiä keino tunteitaan säädelläkseen.

Tutkimukseni puutteet liittyvät aineiston poikkileikkaukselliseen luonteeseen, tutkimuksen ulkopuolelle jääneisiin aikuisten ja lasten säätelyä mahdollisesti välittäviin tekijöihin, itsearvioiden käyttöön ja otoskokoon. Polkuanalyysin tuloksia tulkittaessa on syytä muistaa, että kyseessä on poikkileikkauksena toteutettu tutkimus, jolloin analyysistä ei voida päätellä syy-seuraussuhteita, vaikka malli sopikin aineistoon hyvin. Kyse on lopulta vain muuttujien ja ilmiöiden välisistä yhteyksistä. Lisäksi LISREL-polkumallissa on huomioitava perhevuorovaikutusmuuttujien (emotionaalinen läsnäolo ja vuorovaikutuksen ilmapiiri) välinen korkea keskinäinen korrelaatio ($r = .86^{***}$). Tämä on saattanut sekoittaa polkumallissa näkyviä yhteyksiä vuorovaikutusmuuttujien kohdalla, mutta halusin kuitenkin pitää nämä kaksi muuttujaa erillään, sillä äitien ja isien malleissa juuri välittävissä yhteyksissä oli paljon eroavaisuuksia.

Ajateltaessa perhevuorovaikutusta (tässä tutkimuksessa mm. yhdessä toimimista, tunteiden ilmaisemista, lapsen huomioimista ja vastavuoroisuutta) tunteiden säätelyä perheen sisällä välittävänä tekijänä on muistettava, että on myös muita tätä yhteyttä mahdollisesti välittäviä tekijöitä. Perustan tunteiden säätelyn myönteiselle kehitykselle antaa lapsen turvallinen kiintymyssuhde ensisijaiseen hoitajaansa

(Thompson, 1999). Lapsuudessa luotetaan lähes poikkeuksetta vanhempiin tunteiden säätelyssä, ja ajan myötä vuorovaikutus tunnepitoisissa tilanteissa opettaa lapselle, että tiettyjen keinojen käyttäminen saattaa olla muita keinoja hyödyllisempää (Bell & Calkins, 2000). Lisäksi aiemmissa tutkimuksissa on todettu erilaisten sosialisaatiotapahtumien, kuten mallioppimisen, lapsen ekologisen ympäristön ja hoitoympäristön valinnan tai perheen ulkopuolisten vaikutteiden (esim. televisio), vaikuttavan lapsen tunteiden säätelyyn ja tunnekäyttäytymiseen (Thompson, 1990), mitä tutkimuksessani ei kuitenkaan huomioitu.

Osa tutkimusaineistosta kerättiin kyselynä, jolloin on syytä arvioida, kuinka luotettavana itsearviointitietoa voidaan pitää, sillä siihen vaikuttaa vastaajien kyky tehdä tarkkoja havaintoja itsestään ja halukkuus raportoida niistä. Etenkin lasten itsearvioihin on syytä suhtautua varautuneesti, koska lapset eivät ole aina tietoisia tunteistaan ja arviot saattavat näin ollen vääristyä (Underwood, 1997). Tietoa kerättiin kuitenkin useilta eri informanteilta (isät, äidit, lapset, opettajat), jolloin mitattavista ilmiöistä saatiin monipuolista tietoa. Myös aiemmissa tutkimuksissa on lasten itsensä rinnalla käytetty vanhempia ja opettajia lasten käyttäytymisen ja tunteiden arvioijina (Achenbach, McConaughy & Howell, 1987). Yleensä näiden eri arvioijien välillä on todettu olevan vain kohtalaisesti yksimielisyyttä (Simonoff ym., 1995). Alhaiset korrelaatiot eivät kuitenkaan tarkoita sitä, että raportoinnit olisivat epäkelpoisia tai epäluotettavia, vaan saattavat olla osoitus siitä, että arvioitavat muuttajat eroavat tilanteesta toiseen (Achenbach ym., 1987). Suurin yksimielisyys kyselylomakemenetelmiä käytettäessä on yleensä ollut äitien ja isien välillä, ja sen jälkeen vanhempien (yleensä äitien) ja opettajien välillä. Osaksi näitä eroja selittänee juuri erilaiset tilanteet (perhe vs. koulu), joissa on usein hyvin erilaiset odotuksetkin (Achenbach ym., 1987; Simonoff ym., 1995). Kuten omassa tutkimuksessanikin, erimielisyyttä arvioissa on todettu eniten lasten ja aikuisten välillä, mikä johtunee arvioijien välisistä kehityksellisistä eroista (Simonoff ym., 1995).

Joidenkin analyysien toteuttamista ja luotettavuutta häytti tutkimukseni melko pieni otoskoko. Tulevaisuudessa olisi hyvä tehdä vastaavanlainen tutkimus suuremmalla otoksella, jotta myös lapsia voisi tarkastella polkuanalyysissä sukupuolittain. Pitkittäistutkimusasetelma olisi myös hyödyllinen syy-seuraussuhteiden selvittämiseksi.

Tämän tutkimuksen vahvuuksiin voidaan lukea ensinnäkin se, että lasten tunteiden säätelyä mitattaessa ei nojaututtu vain yhdestä lähteestä saatuun tietoon, vaan

hyödynnettiin eri informantteja. Ainutlaatuisen tutkimuksesta teki kahden sukupolven, sekä vanhempien että lasten, mukana oleminen. Tämä on ainoa tapa tutkia tunteiden säätelykeinojen siirtymistä sukupolvelta toiselle. Yhteyksien selvittäminen on pelkän mielenkiinnon lisäksi hyödyllistä, sillä kyky käyttää näitä perhesuhteiden kontekstissa opittuja tilanteeseen nähden sopivia selviytymiskeinoja edesauttaa myös sosiaalisten taitojen kehittymistä (Bell & Calkins, 2000). Toiseksi tämän tutkimuksen rikkautena voidaan pitää myös sitä, että tutkimuksessa oli mukana eri sukupuolta olevia osanottajia, jolloin sekä tyttöjä ja poikia että äitejä ja isiä voitiin käsitellä analyyseissa erikseen. Jotta voidaan ymmärtää, kuinka sukupuoli vaikuttaa tunteiden säätelyyn lapsuudesta aikuisuuteen vaatii se molempien sukupuolten tutkimista (Underwood, 1997). Tässä tutkimuksessa oli mahdollista nostaa esiin myös tietoa vanhempien ja lasten välillä mahdollisesti tapahtuvan tunteiden säätelyn tapojen ”siirtymisen” sukupuolittaisista eroista ja yhtäläisyyksistä. Kolmanneksi eri ikäisten lasten analysointi mahdollisti iän mukanaan tuomien kehityksellisten erojen selvittämisen. Neljänneksi tulokset osoittavat millainen vaikutus perhevuorovaikutuksen eri puolilla saattaa olla lapsen tunteiden säätelyn kehitykselle. Tutkimuksessani perhevuorovaikutusta ei käsitelty yhtenä isona kokonaisuutena, vaan eriteltiin sen emotionaalinen ja vuorovaikutuksellinen puoli. Tulokset tukevat osittain aiemmissä tutkimuksissa todettuja laadullisia eroja äiti-lapsi ja isä-lapsi vuorovaikutusten välillä (Zeman & Penza, 1997). Viidenneksi aineiston analysoinnissa on käytetty menetelmää (LISREL; du Toit & du Toit, 2001), joka mahdollistaa useiden muuttujien välisten yhteyksien samanaikaisen tutkimisen. Lopuksi tämä tutkimus innostaa mahdollisesti uusiin tutkimuksiin, ja jatkossa olisikin mielenkiintoista selvittää mm. vanhempien tunteiden säätelytapojen lapsiin kohdistuvan vaikutuksen voimakkuutta suhteessa esim. kavereiden ja muiden sosiaalisten vaikutukseen.

LÄHTEET

- Achenbach, T. M., McConaughy, S. T., & Howell, C. T. (1987). Child/adolescent behavioral and emotional problems: Implications of cross-informant correlations for situational specificity. *Psychological Bulletin*, *101*, 213-232.
- Baumrind, D. (1989). Rearing competent children. Teoksessa W. Damon (toim.), *Child development today and tomorrow*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Bell, K. L., & Calkins, S. D. (2000). Relationships as inputs and outputs of emotion regulation. *Psychological Inquiry*, *11*, 160-209.
- Brown, K., Covell, K., & Abramovitch, R. (1991). Time course and control of emotion: Age differences in understanding and recognition. *Merrill-Palmer Quarterly*, *37*, 273-287.
- Calkins, S. D. (1994). Origins and outcomes of individual differences in emotion regulation. Teoksessa N. A. Fox (toim.), *The development of emotion regulation: Biological and behavioral considerations* (s. 53-72). Monographs of the Society for Research in Child Development, *59* (2-3, sarja nro. 240). Chicago: University of Chicago Press.
- Cassidy, J. (1994). Teoksessa N. A. Fox (toim.), *The development of emotion regulation: Biological and behavioral considerations* (s. 228-249). Monographs of the Society for Research in Child Development, *59* (2-3, sarja nro. 240). Chicago: University of Chicago Press.
- Cassidy, J., Parke, R. D., Butkovsky, L., & Braungart, J. M. (1992). Family-peer connections: The roles of emotional expressiveness within the family and children's understanding of emotions. *Child Development*, *63*, 603-618.
- Cicchetti, D., Ackerman, B. P., Izard, C. E. (1995). Emotions and emotion regulation in developmental psychopathology. *Development and Psychopathology*, *7*, 1-10.
- Cole, P. M., Michael M. K., & Teti, L. O. (1994) Teoksessa N. A. Fox (toim.), *The development of emotion regulation: Biological and behavioral considerations* (s.73-100). Monographs of the Society for Research in Child Development, *59* (2-3, sarja nro. 240). Chicago: University of Chicago Press.
- Contreras, J. M., Kerns, K. A., Weimer, B. L., Gentzler, A. L., & Tomich, P. L. (2000). Emotion regulation as a mediator of associations between mother-child attachment

- and peer relationships in middle childhood. *Journal of Family Psychology*, *14*, 111-124.
- du Toit, M., & du Toit S. (2001). *Interactive LISREL: User's guide*. Chicago: Scientific Software International.
- Eisenberg, N. (1996). Meta-emotion and socialization of emotion in the family – A topic whose time has come: Comment on Gottman et al. (1996). *Journal of Family Psychology*, *10*, 269-276.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A. (1992). Emotion, regulation, and the development of social competence. *Review of Personality and Social Psychology*, *14*, 119-150.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Guthrie, I. K., & Reiser, M. (2000). Dispositional emotionality and regulation: Their role in predicting quality of social functioning. *Journal of Personality and Social Psychology*, *78*, 136-157.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Schaller, M., Carlo, G., & Miller, P. A. (1991). The relations of parental characteristics and practices to children's vicarious emotional responding. *Child Development*, *62*, 1393-1408.
- Eisenberg, N., Losoya, S., Fabes, R. A., Guthrie, I. K., Reiser, M., Murphy, B., Shepard, S. A., Poulin, R., & Padgett, S. J. (2001). Parental socialization of children's dysregulated expression of emotion and externalizing problems. *Journal of Family Psychology*, *15*, 183-205.
- Gross, J. J. (1999). Emotion and Emotion Regulation. Teoksessa L. A. Pervin & O. P. John (toim.), *Handbook of personality: Theory and research* (s. 525-552). New York: The Guilford Press.
- Gross, J. J. (1999). Emotion regulation: Past, present, future. *Cognition and Emotion*, *13*, 551-573.
- Gross, J. J., & John, O. P. (1998). Mapping the domain of expressivity: Multimethod evidence for a hierarchical model. *Journal of Personality and Social Psychology*, *106*, 95-103.
- Halberstadt, A. G. (1986). Family Socialization of Emotional Expression and Nonverbal Communication Styles and Skills. *Journal of Personality and Social Psychology*, *51*, 827-836.
- Keltner, D., & Gross, J.J. (1999). Functional accounts of emotions. *Cognition and Emotion*, *13*, 467-480.

- Kendall, P.C., & Wilcox, L.E. (1979). Self-control in children: Development of a rating scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 47*, 1020-1029.
- Kokkonen, M. (2001). *Emotion regulation and physical health in adulthood: A longitudinal, personality-oriented approach*. Jyväskylän yliopisto. Psykologian väitöskirja.
- Kring, A. M., & Gordon, A. H. (1998). Sex differences in emotion: Expression, experience, and physiology. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*, 686-703.
- Larsen, R. J. (2000). Toward a science of mood regulation. *Psychological Inquiry, 11*, 129-141.
- Lawton, M. P., Kleban, M. H., Rajapogal, D., & Dean, J. (1992). Dimensions of affective experience in three age groups. *Psychology and Aging, 7*, 171-184.
- Malatesta, C. Z., & Haviland, J. M. (1982). Learning display rules: The socialization of emotion expression in infancy. *Child Development, 53*, 991-1003.
- McConatha, J. T., Lightner, E. & Deaner, S. L. (1994). Culture, age, and gender as variables in the expression of emotions. *Journal of Social Behavior and Personality, 9*, 481-488.
- McNemar, Q. (1969). *Psychological statistics* (4. Painos). New York: Wiley.
- Mikulincer, M., Orbach, I., & Iavnieli D. (1998). Adult attachment style and affect regulation: Strategic variations in subjective self-other similarity. *Journal of Personality and Social Psychology, 75*, 436-448.
- Parkinson, B., & Totterdell, P. (1999). Classifying affect-regulation strategies. *Cognition and Emotion, 13*, 277-303.
- Poikkeus, A-M. (1996). Julkaisematon käsikirjoitus. Jyväskylän yliopisto.
- Pulkkinen, L. (1994a). Emootio sääteley kehityksessä. *Psykologia, 29*, 404-418.
- Pulkkinen, L. (1994b). Millaista lastenkasvatusta nykytutkimus suosittelee? Teoksessa J. Virkki (toim.), *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin* (s. 26-45). Porvoo: WSOY.
- Roger, D., & Neshoever, W. (1987). The construction and preliminary validation of a scale for measuring emotional control. *Personality and Individual Differences, 8*, 527-534.
- Rothbart, M. K., & Bates, J. E. (1998). Temperament. Teoksessa N. Eisenberg (toim.), *Handbook of child psychology: Vol.3. Social, emotional, and personality development* (s. 105-176). New York: Wiley.

- Shipman, K. L., & Zeman, J. (2001). Socialization of children's emotion regulation in mother-child dyads: A developmental psychopathology perspective. *Development and Psychopathology, 13*, 317-336.
- Simonoff, E., Pickles, A., Hewitt, J., Silberg, J., Rutter, M., Loeber, R., Meyer, J., Neale, M., & Eaves, L. (1995). Multiple raters of disruptive child behavior: Using a genetic strategy to examine shared views and bias. *Behavior Genetics, 25*, 311-326.
- Thayer, R. E., Newman, J. R., & McClain, T. M. (1994). Self-regulation of mood: Strategies for changing a bad mood, raising energy, and reducing tension. *Journal of Personality and Social Psychology, 67*, 910-925.
- Thomas, S. P. (1989). Gender differences in anger expression: Health implications. *Research in Nursing and Health, 12*, 389-398.
- Thompson, R. A. (1990). Emotion and self-regulation. Teoksessa R. A. Thompson (toim.), *Socioemotional development. Nebraska symposium on Motivation* (Vol.36, s.367-467). Lincoln: University of Nebraska Press.
- Thompson, R. A. (1994). Emotion regulation: A theme in search of definition. Teoksessa N. A. Fox (toim.), *The development of emotion regulation: Biological and behavioral considerations* (s. 25-52). Monographs of the Society for Research in Child Development, 59 (2-3, sarja nro. 240). Chicago: University of Chicago Press.
- Thompson, R. A. (1998). Early sociopersonality development. Teoksessa N. Eisenberg (toim.), *Handbook of child psychology: Vol.3. Social, emotional, and personality development* (s. 25-104). New York: Wiley.
- Thompson, R. A. (1999). Early attachment and later development. Teoksessa J. Cassidy ja P. R. Shaver (toim.), *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (s. 265-286). New York: The Guilford Press.
- Thompson, R. A., & Calkins, S. D. (1996). The double-edged sword: Emotional regulation for children at risk. *Development and Psychopathology, 8*, 163-182.
- Thompson, R. A., Flood, M. F., & Lundqvist, L. (1995). Emotional regulation: Its relations to attachment and developmental psychopathology. Teoksessa D. Cicchetti & S. L. Toth (toim.), *Emotion, cognition, and representation. Rochester Symposium on Developmental Psychopathology, 6*, 261-299. Rochester, NY: University of Rochester Press.

- Tobin, R. M., Graziano, W. G., Vanman, E. J., & Tassinary, L. G. (2000). Personality, emotional experience, and efforts to control emotions. *Journal of Personality and Social Psychology, 79*, 656-669.
- Underwood, M. K. (1997). Top ten questions about the development of emotion regulation. *Motivation and Emotion, 21*, 127-146.
- Walden, T. A., & Smith, M. C. (1997). Emotion regulation. *Motivation and Emotion, 21*, 7-25.
- Zeman, J., & Penza, S. (1997). Preschoolers as functionalists: The impact of social context on emotion regulation. *Child Study Journal, 27*, 41-67.
- Zeman, J., & Garber, J. (1996). Display rules for anger, sadness, and pain: It depends on who is watching. *Child Development, 67*, 957-973.

LIITE 1. Tunteiden säätelyä mittaavat lomakkeet

Emotion Control Questionnaire (ECQ; Roger & Neshoever, 1987); lyhennetty itsearviointilomake

Vastausvaihtoehdot: kyllä (= 1 piste), ei (= 0 pistettä).

Sulkuihin on merkitty, mitä väittämä mittaa: RE = ikävien tunnekokemusten märehminen (rehearsal), EI = tunneilmaisujen ehkäiseminen (emotional inhibition), AC = aggressiivisuuden ja vihamielisyyden ehkäiseminen (aggression control), BC = ei-aggressiivisten impulssien ehkäiseminen (benign control). Sulkuihin on myös merkitty, jos kysymys on käänteinen (ei = 1 piste).

1. Kun joku saa minut pois tolaltani, yritän olla näyttämättä tunteitani. (EI)
2. Jos joku sattuisi tyrkkäämään minua, minä tyrkkäisin takaisin. (AC, *käänteinen*)
3. Sellaiset asiat, jotka saavat minut pois tolaltani tai suutuksiin, muistan pitkän aikaa jälkeenpäin. (RE)
4. Ihmisten on vaikea nähdä minusta, olenko kiihtynyt jotakin asiasta vai en. (EI)
5. Teen tai sanon usein asioita, joita kadun myöhemmin. (BC, *käänteinen*)
6. Melkein kaikki, mitä teen, on loppuun saakka mietittyä. (BC)
7. En yleensä kannan kaunaa – kun jokin on ohi, se on ohi, enkä mieli sitä enää. (RE, *käänteinen*)
8. Jos joku ystävänäi lainaa minulta jotakin ja palauttaa sen likaisena tai rikkiäisenä, en yleensä sano mitään koko asiasta. (AC)
9. Kiihdyn kun vain ajattelenkin asioita, jotka ovat saaneet minut pois tolaltani joskus aikaisemmin. (RE)
10. Muutan usein mieltäni. (BC, *käänteinen*)
11. Jos kävisi niin että joku löisi minua, minä löisin takaisin. AC, *käänteinen*)
12. Näytän harvoin miltä minusta tuntuu. (EI)
13. Sanon usein asioita ajattelematta, että saattaisin hermostuttaa tai järkyttää toisia puheillani. (BC, *käänteinen*)
14. Huomaan usein ajattelevani yhä uudelleen asioita, jotka ovat suututtaneet minua. (RE)
15. Jos yllätyn iloisesti, osoitan välittömästi, kuinka hyvilläni olen. (EI, *käänteinen*)
16. Kun jokin asia painaa minua, puhun siitä mielelläni jollekulle. (EI, *käänteinen*)

17. Jos joku sanoo jotain typerää, minä sanon siitä hänelle. (AC, *käänteinen*)
18. Jos näen jonkun työntyvän jonoon edelläni, en yleensä kiinnitä asiaan sen kummempaa huomiota. (AC)
19. Mielenkiintoni kohteet vaihtelevat nopeasti. (BC, *käänteinen*)
20. En arastele ilmaista tunteitani. (EI, *käänteinen*)
21. Pitkänkin ajan päästä mietin keinoja, joilla voisin antaa samalla mitalla takaisin sellaisille ihmisille, jotka ovat suuttaneet minut. (RE)
22. En koskaan unohda niitä, jotka ovat saaneet minut suuttumaan tai hermostumaan, vaikka kyseessä olisi ollut pienikin asia. (R)
23. Minulle sattuu usein kömmähdyksiä. (BC, *käänteinen*)
24. Jos saan ikäviä uutisia silloin, kun toisia ihmisiä on paikalla, yritän tavallisesti olla näyttämättä miltä minusta tuntuu. (EI)
25. Minun on vaikea ottaa etäisyyttä asioihin, jotka ovat saaneet minut täysin pois tolaltani. (RE)

Self-Control Rating Scale (SCRS; Kendall & Wilcox, 1979); opettajan lyhennetty lomake

Suuri pistemäärä heijastaa hyvää itsehallintaa. Käänteiset kysymykset merkitty suluissa.

1. Kun oppilas lupaa tehdä jotakin, voitteko luottaa siihen, että niin myös tapahtuu?	1 en	2	3	4	5	6	7 kyllä
2. Pysykö oppilaan koulutyön taso jokseenkin samanlaisena eri aikoina vai vaihteleeko se kovasti? (<i>käänteinen</i>)	1 pysyy	2	3	4	5	6	7 vaihtelee
3. Kykeneekö oppilas pitkäjänteiseen työskentelyyn?	1 ei	2	3	4	5	6	7 kyllä
4. Kun oppilas osallistuu keskusteluun toisten oppilaitten kanssa, keskeyttääkö hän sen asiattomasti vai odottaako omaa vuoroaan? (<i>käänteinen</i>)	1 odottaa	2	3	4	5	6	7 keskeyttää
5. Noudattaako oppilas aikuisten neuvoja?	1 ei	2	3	4	5	6	7 kyllä

6. Onko oppilaan saatava kaikki heti? (käänteinen)	1 ei	2	3	4	5	6	7 kyllä
7. Riittääkö oppilaan kärsivällisyys silloin, kun hän joutuu odottamaan omaa vuoroaan? (käänteinen)	1 kyllä	2	3	4	5	6	7 ei
8. Osaako oppilas istua aloillaan?	1 ei	2	3	4	5	6	7 kyllä
9. Kun oppilas on mukana ryhmätyössä, pystyykö hän toimimaan muiden ehdotusten mukaan, vai yrittääkö hän väkisin ajaa omat ehdotuksensa läpi? (käänteinen)	1 toimii muiden mukaan	2	3	4	5	6	7 inttää omaansa
10. Onko oppilaalle muistutettava useita kertoja jostakin tehtävästä ennen kuin hän hoitaa sen? (käänteinen)	1 ei	2	3	4	5	6	7 kyllä
11. Kun oppilasta torutaan, sanooko hän asiattomasti vastaan? (käänteinen)	1 ei	2	3	4	5	6	7 kyllä
12. Sattuuko oppilaalle paljon onnettomuuksia? (käänteinen)	1 ei	2	3	4	5	6	7 kyllä
13. Onko oppilaalla sellaisia päiviä, jolloin hänen tuntuu olevan mahdotonta paneutua tehtäviinsä? (käänteinen)	1 ei	2	3	4	5	6	7 kyllä
14. Häiritseekö oppilas toisia näiden yrittäessä tehdä jotakin? (käänteinen)	1 ei	2	3	4	5	6	7 kyllä
15. Häiriintyykö oppilas helposti ollessaan keskittynyt johonkin? (käänteinen)	1 ei	2	3	4	5	6	7 kyllä
16. Onko oppilas mielestänne enemmänkin huolellinen vai huolimaton? (käänteinen)	1 huolellinen	2	3	4	5	6	7 huolimaton
17. Sujuvatko oppilaan leikit tai pelit tovereiden kanssa (noudattaako hän pelisääntöjä, odottaako vuoroaan, toimiiko yhdessä toisten kanssa)?	1 ei	2	3	4	5	6	7 kyllä
18. Jos jokin tehtävä tuntuu oppilaasta aluksi liian vaikealta, turhautuuko hän ja jättää sen sikseen, vai hakeeko hän apua? (käänteinen)	1 hakee apua	2	3	4	5	6	7 lopettaa
19. Ajatteleeko oppilas ennen kuin hän toimii?	1 ei	2	3	4	5	6	7 kyllä
20. Pärjäisikö oppilas mielestäsi paljon paremmin, jos hän paneutuisi tehtäviinsä paremmin kuin nykyisin? (käänteinen)	1 ei	2	3	4	5	6	7 kyllä

LIITE 2. Perhevuorovaikutusta mittaava tehtävä

Sanaristikkotehtävä (Poikkeus, 1996); tässä tutkimuksessa käytetyt Likert-asteikolla arvioidut asiat

Emotionaalinen läsnäolo

I Yhteisestä toiminnasta nauttiminen

- 1 = Vanhempi ei osoita nauttivansa yhteisestä toiminnasta tai lapsen kanssa olemisesta
- 2 = Vanhemman käyttäytymisessä on silloin tällöin havaittavissa mielihyvää yhteisestä toiminnasta
- 3 = Vanhempi osoittaa joitakin kertoja nauttivansa lapsen kanssa toimimisesta, mutta mielihyvän ilmaukset eivät ole spontaaneja, rentoutuneita tai voimakkaita
- 4 = Vanhempi osoittaa käyttäytymisellään tai kielellisesti useita kertoja nauttivansa tilanteesta
- 5 = Vanhempi selvästi nauttii yhteisestä toiminnasta lapsen kanssa

II Positiivisten tunteiden ilmaiseminen

- 1 = Vanhempi ei osoita positiivisia tunteita lasta kohtaan
- 2 = vanhempi ilmaisee vain kerran tai pari myönteisesti sävyttyneitä tunteita lasta kohtaan
- 3 = Vanhempi osoittaa joitakin kertoja myönteisesti sävyttyneitä tunteita
- 4 = Vanhempi osoittaa usein ja ilmeisesti tai kielellisesti useita kertoja myönteisiä tunteita lasta kohtaan
- 5 = Vanhempi osoittaa (lähes) jatkuvasti selkeästi myönteisiä tunteita lasta kohtaan

III Emotionaalinen sensitiivisyys

- 1 = Vanhempi ei havaitse lapsen tunnekokemuksia eikä pyri huomioimaan niitä
- 2 = Vanhemmalla on jonkin verran pyrkimystä huomioida lapsen tunnetiloja
- 3 = Vanhempi pyrkii ottamaan lapsen tunnetilat huomioon
- 4 = Vanhempi huomioi suuren osan ajasta lapsen tunnekokemukset
- 5 = Vanhempi osoittaa jatkuvasti eläytyvänsä lapsen tunnekokemuksiin

IV Kiinnostus lasta kohtaan

- 1 = Vanhempi ei osoita kiinnostusta lasta kohtaan eikä seuraa lapsen tekemisiä
- 2 = Vanhempi osoittaa muutaman kerran kiinnostusta lapsen tekemisiä kohtaan, mutta suuren osan ajasta vanhempi on paneutunut omaan toimintaansa
- 3 = Vanhempi osoittaa useasti usein ja ilmeisesti ja/tai kielellisesti seuraavansa lapsen toimintaa ja olevansa kiinnostunut tämän toiminnasta
- 4 = Vanhemman huomio on lähes koko ajan lapsessa ja lapsen tekemisissä
- 5 = Vanhemman huomio on keskeytyksettä lapsessa ja lapsen toiminnassa

Vuorovaikutuksen ilmapiiri

I Demokraattinen osallistuminen

- 1 = Vanhempi ei jätä tilaa lapsen itsenäiselle toiminnalle, vaan pyrkii dominoimaan ongelmanratkaisun etenemistä
- 2 = Vanhemmalla on jonkin verran pyrkimystä antaa lapselle tilaa toimia itsenäisesti
- 3 = Vanhempi sallii osan ajasta lapsen itsenäisen toiminnan
- 4 = Vanhempi sallii pääsääntöisesti lapsen itsenäisen toiminnan
- 5 = Vanhempi sallii johdonmukaisesti lapsen itsenäisen toiminnan, ottaa lapsen aloitteet huomioon ja sovittaa oman toimintansa niiden mukaisesti

II Vastavuoroisuus

- 1 = Vanhemman aloitteet eivät ole reaktioita lapsen toimintaan, vaan pääsääntöisesti lapsen tekemisistä irrallisia toimintoja
- 2 = Vanhemmalla on jonkin verran pyrkimystä yhteiseen vastavuoroiseen ongelmanratkaisuun lapsen kanssa
- 3 = Vanhempi pyrkii noin puolet ajasta yhteiseen ongelmanratkaisuun, jolloin vanhemman aloitteet ovat reaktioita lapsen tekemisiin
- 4 = Vanhempi pyrkii pääsääntöisesti sovittamaan oman toimintansa lapsen aloitteiden lomaan
- 5 = Vanhempi pyrkii keskeytyksettä yhteiseen ongelmanratkaisuun lapsen kanssa

III Vanhemman auktoriteetti

- 1 = Vanhemmalla ei ole auktoriteettia
- 2 = Vanhemmalla on jonkin verran auktoriteettia
- 3 = Vanhempi on selvästi auktoriteettihahmo